

PRZYCZYNY PRZEWLEKŁOŚCI POSTĘPOWAŃ CYWILNYCH W SĄDACH REJONOWYCH

I. WPROWADZENIE

1. CEL I METODA BADANIA

W celu ustalenia powodów przewlekłości postępowań w sprawach cywilnych rozpoznawanych w pierwszej instancji w sądach rejonowych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości poddano analizie poszczególne etapy procesu w najdłuższych trwających sprawach spośród rozpoznanych w wylosowanym sądzie. Chodziło o ustalenie, w której części procesu dochodzi do znaczącego wydłużania postępowania i jaka jest tego przyczyna. Do badania wylosowano trzynaście sądów rejonowych. Wybrano sprawy wszczęte w roku 1999 i prawomocnie zakończone. Przedmiotem analizy były akta (często wielotomowe) 204 spraw.

Ze względu na dobór spraw opracowania nie należy traktować jako przedstawiającego stan sądownictwa cywilnego w aspekcie stosowania postulatu sprawności postępowania. Z uwagi na fakt, że badanie skierowane było tylko na szukanie powodów przewlekłości, w pracy zwrócono uwagę wyłącznie na „słabe punkty” w przebiegu procesu, mające znaczenie dla realizacji zasady wyrażonej w art. 6 k.p.c.

Podkreślenia wymaga, że poza zakresem badania pozostawały kwestie organizacyjne, techniczne, kadrowe i finansowe, które bez wątpienia również znacząco oddziałują na sprawność orzekania.

Koncepcja badania oraz szczegółowa ankieta do badania akt sądowych jest dziełem wspólnym zespołu pracowników Sekcji Prawa Cywilnego IWS w składzie: Jan Brol (który zespołem kierował), Elżbieta Holewińska-Łapińska, Irena Kleniewska, Anna Kucharska, Grażyna Laszuk, Jacek Sadowski i Edward Warzocha. Wymienieni członkowie zespołu badawczego wykonali też badanie pilotażowe akt z użyciem ankiety i (w większości) uczestniczyli w dyskusjach nad cząstkowymi

wynikami badań. W tworzeniu koncepcji badań uczestniczyli także Beata Gruszczyńska i Marek Marczewski z Sekcji Analiz Statystycznych i Realizacji Badań IWS. Konsultacji metodologicznej udzielił zespołowi badawczemu dyrektor Instytutu — prof. dr hab. Andrzej Siemaszko. Pozostałe elementy badania wykonała Anna Kucharska — autorka niniejszego opracowania, przygotowanego przy konsultacji prof. Edwarda Warzochy i przy Jego współudziale w formułowaniu wniosków.

2. UREGULOWANIA PRAWNE MAJĄCE ZNACZENIE DLA SPRAWNEGO PRZEBIEGU POSTĘPOWANIA

Na sprawny przebieg postępowania cywilnego mają wpływ: normy prawa procesowego, sposób prowadzenia postępowania przez sąd oraz działania stron procesu i ich pełnomocników. Nie bez znaczenia pozostaje też stopień skomplikowania sprawy, i to zarówno w jej aspekcie materialnoprawnym (z uwagi na zawiły stan faktyczny), jak i procesowym wobec występującego współuczestnictwa.

W przepisach proceduralnych znajdują się normy prawne, które ze swej istoty wpływają na przyspieszenie lub spowolnienie rozpoznawania spraw. Należą do nich zasady prawa procesowego oraz poszczególne instytucje procesowe.

2.1. Zasada koncentracji materiału dowodowego

W art. 6 k.p.c. ustawodawca zawarł zasadę koncentracji materiału dowodowego. Sąd powinien przeciwdziałać przewlekłości postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeśli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. Zasada ta została skonkretyzowana m.in. w art. 212, stanowiącym, iż przewodniczący jeszcze przed wszczęciem postępowania dowodowego powinien ustalić, które z okoliczności istotnych są dla stron sporne, następnie powinien dążyć do ich wyjaśnienia. Z badania wynika, iż sądy rzadko stosują wyżej wymieniony przepis — 25% spraw. Powyższe nie oznaczało, niestety, że w pozostałych 75% spraw brak było okoliczności spornych umożliwiających wydanie wyroku na pierwszym posiedzeniu wobec istnienia sporu tylko co do oceny prawnej okoliczności faktycznych. To ostatnie potwierdziła duża liczba przeprowadzonych rozpraw — w blisko 90% spraw odbyły się co najmniej dwie rozprawy.

2.2. Zasada kontradiktoryjności

Od nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w 1996 r. nacisk położony został na zasadę kontradiktoryjności wyrażoną w art. 3 k.p.c. Na sądzie nie ciąży już obowiązek ustalania stanu faktycznego z urzędu. Ma jednak taką możliwość na podstawie art. 232 zd. 2 k.p.c. Zasada kontradiktoryjności w ścisłym jej rozumieniu uzależnia przebieg postępowania dowodowego od woli stron, a w przypadku niezgłaszania przez strony dalszych wniosków dowodowych sąd zamyka rozprawę i wydaje wyrok. W praktyce sądowej nie można mówić o funkcjonowaniu tej zasady w ścisłym jej znaczeniu. W zbadanych 204 sprawach przeprowadzono 747 dowodów, z czego 219 (29,3%) z urzędu. Zdarzało się jednak, że sądy wstrzymywały się z inicjatywą dowodową i dopiero w sytuacji całkowicie biernej postawy stron dopuszczały dowody z urzędu, mając na względzie wydanie wyroku na podstawie rzeczywistego stanu faktycznego. Niestety, takie postępowanie wydłużało proces.

W sprawie nr 110¹ sąd na dwóch pierwszych rozprawach wzywał strony do zgłoszenia wniosków dowodowych w wyznaczonym terminie. Strony zarządzenia nie wykonywały, mimo że były profesjonalnie zastępowane. Na trzeciej rozprawie sąd z urzędu postanowił zwrócić się do sądu wieczystoksięgowego o wypis z ksiąg wieczystych, a potem dwukrotnie z urzędu dopuścił dowód z opinii biegłego. W zasadzie postępowanie toczyło się z urzędu.

Pomimo takiej praktyki nie jest wskazane odebranie sądom całkowicie inicjatywy dowodowej. Należy mieć na uwadze inne wartości, takie jak wydanie wyroku sprawiedliwego i przeciwdziałanie wytaczaniu procesów fikcyjnych.

2.3. Pisma procesowe

Przepisy art. 126–128, 130–130⁴ k.p.c. stanowią o treści pism procesowych i skutkach niezachowania warunków formalnych. Artykuły 130²–130⁴ k.p.c. weszły w życie 2 marca 2006 r. i regulują postępowanie w przypadku wystąpienia braków dotyczących opłat sądowych. Pisma spełniające wymogi, o których mowa wymienionych przepisach, pozwalają na koncentrację materiału dowodowego i uniknięcie odraczania

---

¹Na potrzeby opracowania zbadanym sprawom przypisano numery od 1 do 204.

rozpraw². Również krótki nieprzekraczalny tygodniowy termin na uzupełnienie braków formalnych ma znaczenie dla szybkości postępowania. W praktyce sądowej przepisy te znajdują szerokie zastosowanie. Pewną wadą w ich stosowaniu bywa kilkukrotne wzywianie przez sąd do uzupełnienia różnych braków.

2.4. Doręczanie pism procesowych

Instytucje unormowane w art. 136–139 k.p.c. mają duże znaczenie dla sprawnego przebiegu postępowania. Umożliwiają doręczanie pism procesowych w miejscach, w których się adresata zastanie. Ponadto obligują strony do zawiadamiania sądu o zmianie miejsca zamieszkania. Zaniebdanie obowiązku ma ten skutek, że sąd pozostawia w aktach pismo wysłane na ujawniony adres ze skutkiem doręczenia. Pismo można doręczyć dorosłemu domownikowi, a nawet administracji domu, jeśli osoby te podejmą się doręczenia pisma i nie są przeciwnikami procesowymi strony. Pisma, w przypadku stron wpisanych do ewidencji działalności gospodarczej i rejestru przedsiębiorców KRS, doręczane są na adres podany w ewidencji albo rejestrze, zawsze ze skutkiem doręczenia. Zaniebdanie obowiązku zgłoszenia zamiany adresu do ewidencji albo rejestru obciąża stronę³.

2.5. Odraczanie rozpraw

Odroczenie rozprawy nawet na zgodny wniosek stron może nastąpić jedynie z ważnej przyczyny. Niedookreślona klauzula „ważnych przyczyn” jest w praktyce bardzo rozszerzająco wykładana. Postanowienia o odroczeniu rozprawy nie podlegają zaskarżeniu. W zbadanych 204 sprawach odbyło się 1325 rozpraw, z czego wynika, że 1121 zostało odroczonych.

2.6. Ugodowe załatwienie sporu

Niewątpliwie zawarcie przed sądem ugody przedprocesowej lub w trakcie procesu sprzyja szybkiemu zakończeniu postępowania. Instytucja ta

---

²E. Warzocha, [w:] *Wokół problematyki cywilnoprosesowej. Studium teoretycznoprawne. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej profesora Kazimierza Korzana*, pod red. A. Nowaka, UŚI, Katowice 2001, s. 279.

³Tamże, s. 280.

jest wykorzystywana w praktyce stosunkowo często. Ustawodawca zobligował sąd do nakłaniania stron we właściwym czasie do zawarcia ugody.

2.7. Przygotowanie rozprawy

Właściwe przygotowanie rozprawy pozwala na uniknięcie zbędnego odraczania rozpraw. Jeśli pozew spełnia wymogi art. 187, pozwany złożył odpowiedź na pozew, zostały zgłoszone wnioski dowodowe i zostali wezwani na rozprawę świadkowie, to z dużym prawdopodobieństwem można twierdzić, że pierwsza rozprawa nie będzie „pustą”. Postulat przygotowania rozprawy zawarty w art. 207 § 2 k.p.c. rzadko jest realizowany. Jedynie w niespełna 20% spraw sąd wezwał pozwanego do złożenia odpowiedzi na pozew. Z własnej inicjatywy strony tego nie robią, nawet jeśli reprezentuje je profesjonalny pełnomocnik.

2.8. Prekluzja dowodowa dla stron profesjonalnie zastępowanych

W art. 207 § 3 k.p.c. ustawodawca umożliwił sądowi nakładanie na pełnomocnika procesowego (adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego) obowiązku zgłoszenia wszelkich twierdzeń, zarzutów i dowodów pod rygorem pominięcia. Norma ta, choć bardzo istotna dla przyspieszenia postępowania, jest stosowana w praktyce sporadycznie i niekonsekwentnie.

2.9. Formularze urzędowe

Wydaje się, że również właściwie stosowane przepisy obligujące w niektórych przedmiotowo oznaczonych sprawach do składania pism procesowych na urzędowych formularzach mogą przyspieszać załatwienie sprawy. Dotyczy to spraw, o których mowa w art. 187¹ k.p.c. i spraw rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym.

2.10. Zakres postępowania dowodowego

Zgodnie z art. 227 k.p.c. dowody przeprowadzone są na okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia sporu. Na sądzie ciąży obowiązek dyscyplinowania stron i dopuszczania dowodów tylko na takie okoliczności. W postanowieniu dowodowym sąd oznacza fakty podlegające stwierdzeniu i środki dowodowe (art. 236 k.p.c.). Sprawny przebieg postępowania dowodowego zapewnia też stosowanie instytucji domniemań,

uznania faktów za przyznane, nieprzeprowadzania dowodów na fakty powszechnie znane i znane sądowni z urzędu.

2.11. Orzekanie bez ścisłego udowodnienia wysokości żądania

W sprawach o naprawienie szkody, zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, o dochody lub świadczenia z umowy dożywocia sąd może zasądzić odpowiednią sumę według oceny opartej na rozważeniu okoliczności sprawy, wtedy gdy ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione. Jakkolwiek norma ta jest rzadko wykorzystywana przez sąd, to z pewnością pozwala szybciej zakończyć postępowanie.

2.12. Wyrok zaoczny

Instytucja wyroku zaocznego, znajdująca szerokie zastosowanie w praktyce, ma duże znaczenie dla sprawnego przebiegu procesu w sytuacji całkowicie biernej postawy strony pozwanej.

2.13. Postępowania uproszczone, nakazowe i upominawcze

W postępowaniu nakazowym strony obowiązują prekluzja twierdzeń, zarzutów i dowodów. Późniejsze zgłaszanie nowych okoliczności i wniosków dowodowych możliwe jest wyłącznie po wykazaniu, że strona nie mogła ich powołać wcześniej lub że potrzeba ich powołania wynikła później. Nakaz wydawany jest bez przeprowadzania rozprawy. Jeśli sprawa trafia na rozprawę w postępowaniu nakazowym, wyłączone jest powództwo wzajemne oraz zmiana podmiotowa powództwa. Ponadto w zasadzie wyłączone są zmiany przedmiotowe powództwa i ograniczona możliwość zgłaszania zarzutu potrącenia. Również wydawanie nakazów w postępowaniu upominawczym służy przyspieszeniu postępowania.

W postępowaniu uproszczonym, podobnie jak w nakazowym, obowiązują prekluzja twierdzeń, zarzutów i dowodów. Sąd może wydać wyrok bez ścisłego udowodnienia wysokości żądania, gdy jest to nader utrudnione lub niemożliwe. Powództwo wzajemne i zarzut potrącenia są dopuszczalne tylko wtedy, gdy nadają się do rozpoznania w postępowaniu uproszczonym. Zmiana powództwa jest niedopuszczalna. Wniosek o sporządzenie uzasadnienia wyroku strona może zgłosić do protokołu bezpośrednio po ogłoszeniu wyroku. Możliwe jest zrzeczenie się doręczenia uzasadnienia wyroku i prawa do wniesienia apelacji. Uprosz-

czenia dotyczą też postępowania apelacyjnego. Z pewnością opisane postępowania pozwalają na szybsze zakończenie procesu⁴.

3. UWAGI DOTYCZĄCE WPŁYWU SĄDU I STRON NA SPRAWNY PRZEBIEG POSTĘPOWANIA

Przyczyny leżące po stronie powoda, które prowadzą do opóźnienia w przebiegu postępowania cywilnego, mają zwykle źródło w braku profesjonalnego prowadzenia sprawy lub zaniedbań pełnomocnika procesowego. Powód z założenia jest bowiem najbardziej zainteresowany szybkim zakończeniem procesu.

Przyczyny, za które odpowiada pozwany, wynikają przede wszystkim z wykorzystywania możliwości odwlekania zakończenia sprawy bez względu na fakt, iż rosną odsetki ustawowe od ewentualnie zasądzonego świadczenia. Pozwany co do zasady nie jest zainteresowany szybkim rozstrzygnięciem — w szczególności w sytuacji, gdy brak mu dowodów na poparcie żądania oddalenia powództwa.

Niekiedy wydłużenie procesu wynika z zaniedbań obsługi administracyjnej.

Są też takie przyczyny, które wynikają bezwzględnie ze złej organizacji przebiegu postępowania, nieprzygotowywania rozpraw bądź też braku przeciwdziałania zachowaniu strony zmierzającego do odraczania kolejnych rozpraw.

II. WYNIKI BADANIA

1. DANE WSTĘPNE

Przedmiotem sporu większości spraw było powództwo o zapłatę (119 spraw), a poza tym: wydanie rzeczy ruchomej (6 spraw), wydanie nieruchomości (4 sprawy), osobno klasyfikowano powództwa o opróżnienie lokalu (40 spraw), dalej: o przywrócenie naruszonego posiadania (4 sprawy), zaniechanie (2 sprawy), złożenie zastępczego oświadczenia woli (1 sprawa), upoważnienie do dokonania czynności (1 sprawa),

---

⁴Więcej na temat problematyki sprawności postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych: E. Warzocha, [w:] tamże, s. 276 i n.

ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego (5 spraw), ustalenie prawa lub stosunku prawnego (10 spraw) i inne (23 sprawy). W 193 sprawach zgłoszone zostało jedno roszczenie, a w 11 sprawach zgłoszone zostały dwa roszczenia. Postawę prawną żądań stanowiły: umowa (106 spraw), ugoda (1 sprawa), zachówek (3 sprawy), inna podstawa z prawa spadkowego (2 sprawy), ochrona dóbr osobistych (1 sprawa), delikt (25 spraw), bezpodstawne wzbogacenie (5 spraw), własność (18 spraw), użytkowanie wieczyste (3 sprawy), ograniczone prawo rzeczowe (2 sprawy), art. 231 k.c. (1 sprawa), prawo spółdzielcze (10 spraw), inna (27 spraw). W czterech przypadkach wskazano dwie podstawy prawne.

Sprawy miały stosunkowo niską wartość przedmiotu sporu (od 30 zł do 18 800 zł). Stopień ich skomplikowania był różny.

2. CZAS TRWANIA POSTĘPOWANIA

Ogółem zbadano 204 sprawy, w tym: 136 spraw zakończonych orzeczeniem sądu pierwszej instancji, 60 spraw zakończonych wyrokiem sądu drugiej instancji, 5 spraw rozpatrywanych ponownie i zakończonych wyrokiem sądu pierwszej instancji i 3 sprawy, w których ostateczne orzeczenie zapadło w drugiej instancji po ponownym rozpoznaniu. Żadna

Tabela 1. Czas trwania postępowań w zbadanych sprawach

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do roku	2	1,0
Od 1 do 1,5 roku	10	4,9
Od 1,5 roku do 2 lat	13	6,4
Od 2 lat do 2,5 roku	30	14,7
Od 2,5 roku do 3 lat	31	15,2
Od 3 lat do 3,5 roku	47	23,0
Od 3,5 roku do 4 lat	37	18,1
Od 4 lat do 4,5 roku	28	13,7
Od 4,5 roku do 5 lat	3	1,5
Od 5 lat do 5,5 roku	1	0,5
Od 5,5 roku do 6 lat	1	0,5
Od 6 do 7 lat	1	0,5
Razem	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

ze zbadanych spraw nie była przedmiotem merytorycznego rozpoznania przed Sądem Najwyższym, z tym że w większości spraw z uwagi na wartość przedmiotu zaskarżenia lub przedmiot sporu w ogóle kasacja była wyłączona. W dwóch sprawach SN odmówił przyjęcia kasacji do rozpoznania, w jednej kasację odrzucił oraz w jednej sprawie już sąd drugiej instancji odrzucił kasację i SN oddalił zażalenie na postanowienie o odrzuceniu kasacji.

Całkowity czas trwania postępowań zobrazowano w tabeli 1.

Wśród zbadanych spraw 57,8% trwało ponad 3 lata. Średni czas trwania postępowania wyniósł od 3 lat do 3,5 roku. Można stwierdzić, że większość spraw rozpoznanych było w okresie od 2 lat do 4,5 roku. Zupełnie sporadycznie postępowanie trwało ponad 5 lat. Analizując powyższą statystkę, należy pamiętać, że dotyczy ona spraw najdłużej trwających w wylosowanym sądzie w wybranym okresie.

3. POSTĘPOWANIE PIERWSZOINSTANCYJNE

3.1. Czas trwania postępowania w pierwszej instancji

W tabeli 2 pokazany został czas trwania postępowania w pierwszej instancji, tj. czas między datą wpływu sprawy do sądu i datą ogłoszenia orzeczenia.

W większości zbadanych postępowań w sprawach najdłużej trwających w wylosowanym sądzie postępowanie pierwszoinstancyjne trwało od 2 do 4 lat (ponad 70%).

Rodzaje orzeczeń zapadłych w zbadanych sprawach pokazuje tabela 3.

Należy zauważyć, iż w zbadanych 204 sprawach zapadło 157 merytorycznych rozstrzygnięć (77%), w 46 przypadkach sprawa została umorzona, w jednym zaś pozew został odrzucony.

Czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego z uwzględnieniem rodzaju zapadłego orzeczenia został przedstawiony w tabelach 4 i 5.

Co do zasady, postępowania pierwszoinstancyjne zakończone merytorycznym rozstrzygnięciem trwają od 2 do 4 lat. Z tabeli wynika bowiem, iż w takim przedziale czasowym zapadło najwięcej wyroków i stanowiło 67,5% wyroków zapadłych w zbadanych sprawach rozstrzygniętych merytorycznie.

Również postanowienie o umorzeniu postępowania poprzedza dość długi 3–4-letni proces, z tym że większość tych umorzeń dotyczyło spraw,

Tabela 2. Okres między datą wpływu sprawy do sądu i datą ogłoszenia orzeczenia

Okres między datą wpływu sprawy a datą ogłoszenia orzeczenia	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do 3 miesięcy	2	1,0
Od 3 do 6 miesięcy	4	2,0
Od 6 miesięcy do roku	7	3,4
Od roku do 1,5 roku	12	5,9
Od 1,5 roku do 2 lat	17	8,3
Od 2 lat do 2,5 roku	29	14,2
Od 2,5 roku do 3 lat	34	16,7
Od 3 lat do 3,5 roku	52	25,5
Od 3,5 roku do 4 lat	29	14,2
Od 4 lat do 4,5 roku	14	6,8
Od 4,5 roku do 5 lat	2	1,0
Od 5 do 6 lat	1	0,5
Od 6 do 7 lat	1	0,5
Razem	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3. Wydane orzeczenia

Rodzaj orzeczenia pierwszej instancji	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Uwzględniono powództwo w całości	52	25,5
Uwzględniono powództwo w części	46	22,5
Oddalono powództwo	51	25,0
Odrzucono pozew	1	0,5
Zapadł wyrok zaoczny i nie wniesiono sprzeciwu	8	3,9
Umorzono postępowanie w związku z ugodą sądową	13	6,4
Umorzono postępowanie w związku z cofnięciem pozwu z innych przyczyn, np. ugoda pozasądowa	10	4,9
Umorzono postępowanie w związku z brakiem wniosku o podjęcie zawieszono postępowania	23	11,3
Razem	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4. Okres między datą wpływu sprawy do sądu i datą ogłoszenia orzeczenia, z uwzględnieniem rodzaju orzeczenia

Czas	Rodzaj orzeczenia	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do 2 lat	merytoryczne	39	19,1
	umorzenia	3	1,5
Od 2 do 3 lat	merytoryczne	56	27,5
	umorzenia	7	3,4
Od 3 do 4 lat	merytoryczne	50	24,5
	umorzenia	30	14,7
	odrzucenie pozwu	1	0,5
Od 4 do 5 lat	merytoryczne	10	4,9
	umorzenia	6	2,9
Powyżej 5 lat	merytoryczne	2	1,0
	umorzenia	0	0,0
Razem		204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5. Okres między datą wpływu sprawy do sądu i datą ogłoszenia wyroku

Czas	Liczba wyroków	Udział spraw (%)
Do 2 lat	39	24,8
Od 2 do 3 lat	56	35,7
Od 3 do 4 lat	50	31,8
Od 4 do 5 lat	10	6,4
Powyżej 5 lat	2	1,3
Razem	157	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

w których postępowanie zostało zawieszona i żadna ze stron nie złożyła wniosku o podjęcie postępowania, w związku z czym na podstawie art. 182 k.p.c. postępowanie po trzech latach zostało umorzone. Połowa przypadków umorzenia postępowania (46 spraw) to umorzenia po trzech latach od zwieszenia postępowania w związku z brakiem wniosku o jego podjęcie.

3.2. Postępowanie przygotowujące rozprawę

3.2.1. Ogólnie

Czynności wykonywane przez sąd w toku postępowania do dnia pierwszej rozprawy to w szczególności:

1) sprawdzenie właściwości rzeczowej i miejscowej oraz trybu postępowania;

2) wezwanie do uzupełnienia braków formalnych pozwu:

- sprecyzowania żądania pozwu,
- wskazania wartości przedmiotu sporu,
- uiszczenia wpisu sądowego;

3) sprawdzenie, czy nie zachodzą przesłanki odrzucenia pozwu i inne;

4) doręczenie odpisu pozwu i ewentualne wezwanie do złożenia odpowiedzi na pozew;

5) czynności mające na celu przygotowanie rozprawy:

• wydanie nakazu zapłaty (w postępowaniu upominawczym albo nakazowym),

- wezwanie świadków na rozprawę,
- zobowiązanie stron, osób trzecich do przedstawienia dokumentu,
- dopuszczenie dowodu z opinii biegłego,
- wyznaczenie terminu rozprawy i zawiadomienie/wezwanie stron

na rozprawę,

• zawiadomienie/wezwanie osób trzecich na rozprawę w trybie art. 194–196 k.p.c.

Postępowanie przygotowujące rozprawę polega na zebraniu materiału, który ma być roztrząsany na rozprawie. Inicjatywa w tym zakresie należy do sądu, który decyduje między innymi o wymianie pism procesowych między stronami, wezwaniu świadków i biegłych na rozprawę. Prawidłowe przygotowanie rozprawy pozwala na późniejszy jej sprawny przebieg.

W tabeli 6 pokazano czas trwania postępowania przygotowawczego w zbadanych sprawach.

Należy stwierdzić, iż w 118 zbadanych sprawach (57,8%) postępowanie to trwało ponad 2 miesiące i nie zawsze uzasadnione było czynnościami sądu mającymi na celu przygotowanie rozprawy.

Szczegółowe wyniki badania w zakresie prowadzenia postępowania poprzedzającego wyznaczenie pierwszej rozprawy podane zostały w tabelach 7–11.

Tabela 6. Czas trwania postępowania poprzedzającego pierwszą rozprawę od dnia wpływu sprawy do dnia pierwszej rozprawy

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	30	14,7
Od 1 do 2 miesięcy	50	24,5
Od 2 do 4 miesięcy	55	27,0
Od 4 do 6 miesięcy	31	15,2
Od 6 miesięcy do roku	24	11,8
Od roku do 2 lat	7	3,4
Od 2 do 4 lat	1	0,5
Brak rozpraw	6	2,9
Razem	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 7. Okres między datą wpływu sprawy do sądu a datą wydania zarządzenia o wezwaniu do uiszczenia wpisu sądowego

Czas / Przyczyna nieuiszczenia wpisu	Liczba spraw	Udział spraw (%)	
Do tygodnia	134	65,7	Sprawy, w których nastąpiło wezwanie do uiszczenia wpisu
Od 1 do 2 tygodni	4	2,0	
Od 2 tygodni do miesiąca	1	0,5	
Od 1 do 2 miesięcy	5	2,4	
Od 2 do 3 miesięcy	2	1,0	
Od 3 do 6 miesięcy	1	0,5	
Powód z mocy ustawy zwolniony od wpisu, zgłoszono wniosek w pozwie o zwolnienie od kosztów, wpis zapłacony przy wniesieniu pozwu	55	26,9	Sprawy, w których nie było wezwania do uiszczenia wpisu
Brak danych (daty wezwania do uiszczenia wpisu)	2	1,0	
Razem	204	100,0	

Źródło: Opracowanie własne.

W większości spraw przewodniczący niezwłocznie w ciągu 1–2 tygodni po wpływie pozwu wzywał do uiszczenia wpisu w tygodniowym terminie. W ośmiu sprawach, w których sąd wydał zarządzenie o wezwaniu do uiszczenia wpisu, nastąpiło to w okresie 1–6 miesięcy od dnia wpływu sprawy. Powyższe opóźnienie usprawiedliwione było w czterech przypadkach, kiedy sąd podjął pierwszą czynność w ciągu tygodnia od wpływu sprawy, wzywając do określenia wartości przedmiotu sporu, stwierdzając swoją niewłaściwość i przekazując sprawę sądowi właściwemu, rozpatrując wnioski o zwolnienie od kosztów. Dodatkowo w sprawach tych wniesione były zażalenia na postanowienie oddalające wniosek o zwolnienie od kosztów i postanowienie o stwierdzeniu niewłaściwości. W czterech przypadkach zaś nie znaleziono usprawiedliwienia dla zwłoki w wezwaniu do uiszczenia wpisu, ale dotyczyło to spraw, w których sąd wezwał do uiszczenia wpisu w ciągu 2 miesięcy. W zasadzie nie można więc mówić, aby procedura związana z wezwaniem do uiszczenia wpisu stosunkowego w jakikolwiek sposób opóźniała proces, pod warunkiem że pracownik sekretariatu sądu w ciągu kilku dni wykonał zarządzenie przewodniczącego. W jednej ze zbadanych spraw zdarzyło się, iż zarządzenie takie zostało wykonane po upływie blisko 3 miesięcy. Ustawa z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych (Dz.U. Nr 167, poz. 1398 ze zm.), obowiązująca od 2 marca 2006 r., nakłada na strony obowiązek samodzielnego obliczenia i uiszczenia opłaty nie tylko stałej, ale też stosunkowej. Zgodnie z dodanym wymienioną ustawą art. 130² k.p.c. brak uiszczenia opłaty stałej lub stosunkowej przy piśmie jej podlegającym i wniesionym przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego skutkuje zwrotem pisma. W terminie tygodniowym od dnia doręczenia zarządzenia o zwrocie pisma strona może uiścić brakującą opłatę. Jeśli została ona wniesiona we właściwej wysokości, pismo wywołuje skutek od daty pierwotnego wniesienia. Skutek taki nie występuje w razie kolejnego zwrotu pisma z tej samej przyczyny.

W 55 sprawach sąd w ogóle nie wzywał do uiszczenia wpisu w związku z ustawowym zwolnieniem od wpisu, sformułowaniem wniosku o zwolnienie od kosztów w pozwie, który następnie został uwzględniony, oraz wobec opłacenia wpisu w pozwie bądź na skutek powtórnego wniesienia powództwa po zwrocie pozwu.

Wyniki analizy przebiegu postępowania przed rozprawą zostały omówione poniżej w podziale na sprawy, w których sąd wzywał do uiszczenia wpisu, i sprawy, w których takie wezwanie z różnych powodów było zbędne.

Tabela 8. Okres między datą uiszczenia wpisu a datą zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy w sprawach, w których sąd wezwał do uiszczenia wpisu

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	63	42,8
Od 1 do 2 miesięcy	23	15,6
Od 2 do 4 miesięcy	12	8,3
Od 4 do 6 miesięcy	9	6,1
Od 6 miesięcy do roku	4	2,7
Od roku do 4 lat	1	0,7
Wniosek o zwolnienie od kosztów w odpowiedzi na wezwanie do uiszczenia wpisu	8	5,4
Brak rozpraw	6	4,1
Brak danych (daty uiszczenia wpisu lub daty wyznaczenia rozprawy)	21	14,3
Razem	147	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Sprawy, w których sąd wzywał do uiszczenia wpisu

W 26 przypadkach (17,7% spraw, w których sąd wzywał do uiszczenia wpisu) okres między uiszczeniem wpisu a wyznaczeniem rozprawy przekraczał 2 miesiące i wynosił nawet do 4 lat. W 14 przypadkach było to usprawiedliwione czynnościami podejmowanymi przez sąd (z pominięciem tak oczywistych czynności jak doręczenie odpisu pozwu oraz ewentualne wezwanie do złożenia odpowiedzi na pozew), np. rozpatrywaniem wniosku o zabezpieczenie powództwa, ściąganiem akt sądowych innego postępowania, wymianą pism procesowych między stronami, rozpatrywaniem wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu i postępowaniem zażaleniowym w tym zakresie, wzywaniem powoda do złożenia pisemnych wyjaśnień, powiadomieniem osoby trzeciej, iż może wstąpić do sprawy w charakterze interwenienta ubocznego, wezwaniem do przedłożenia dokumentu osób trzecich i stron, wezwaniem do podania aktualnego adresu pozwanego, postępowaniem nakazowym i upominawczym, postępowaniem o przywrócenie terminu złożenia zarzutów w postępowaniu nakazowym, wzywaniem do uzupełnienia wpisu w związku z rozszerzeniem powództwa, zawieszeniem postępowania. W 12 przypadkach sąd — poza doręczeniem odpisu pozwu i ewentual-

nym wezwaniem do złożenia odpowiedzi na pozew — nie podejmował żadnych innych czynności, a mimo to rozprawę wyznaczał po upływie przeszło 3–5 miesięcy. Podkreślenia wymaga, iż sądy stosunkowo rzadko korzystają z możliwości zobowiązania strony reprezentowanej przez adwokata albo radcę prawnego do zgłoszenia wszystkich wniosków dowodowych pod rygorem pominięcia na podstawie art. 207 § 3 k.p.c.

Sprawy, w których sąd nie wzywał do uiszczenia wpisu z powodu: zapłacenia wpisu przy wniesieniu pozwu albo ustawowego zwolnienia powodu od wpisu

Tabela 9. Okres między datą wpływu sprawy a datą zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy w sprawach, w których wpis został zapłacony przy wniesieniu pozwu albo powód był ustawowo zwolniony od wpisu

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	19	47,5
Od 1 do 2 miesięcy	5	12,5
Od 2 do 4 miesięcy	8	20,0
Od 4 do 6 miesięcy	4	10,0
Od 6 miesięcy do roku	1	2,5
Od roku do 2 lat	1	2,5
Brak danych (daty wyznaczenia rozprawy)	2	5,0
Razem	40	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W czterech sprawach, w których dowód uiszczenia wpisu dołączono do pozwu albo powód był od wpisu zwolniony z mocy ustawy, a postępowanie trwało ponad 6 miesięcy, sąd podejmował czynności, takie jak: wydanie postanowienia stwierdzającego swoją niewłaściwość, wyłączenie sędziego, zarządzenie wymiany pism procesowych między stronami, wezwanie osoby trzeciej lub strony do przedstawienia dokumentu, zarządzenie dołączenia akt sądowych z innego postępowania, dopuszczenie dowodu z opinii biegłego i dokonanie innych czynności usprawiedliwiających długi okres oczekiwania na wyznaczenie rozprawy. W dwóch przypadkach z akt nie wynikała przyczyna oczekiwania na wyznaczenie rozprawy: w sprawie nr 3 oczekiwanie na wyznaczenie terminu rozpraw po wniesieniu zarzutów od nakazu zapłaty trwało

4 miesiące i w sprawie nr 95 rozprawę wyznaczono po upływie 5 miesięcy od dnia wpływu pozwu, a poza jego doręczeniem stronie pozwanej sąd nie dokonywał innych czynności.

Sprawy, w których sąd nie wyzwał do uiszczenia wpisu z powodu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w pozwie

Tabela 10. Okres między datą wpływu sprawy a datą zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy w sprawach, w których w pozwie złożony został wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	1	5,9
Od 1 do 2 miesięcy	3	17,6
Od 2 do 4 miesięcy	2	11,8
Od 4 do 6 miesięcy	5	29,4
Od 6 miesięcy do roku	4	23,5
Od roku do 2 lat	2	11,8
Razem	17	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W wypadkach, w których w pozwie złożony został wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, czynności sądu, które spowodowały długi okres oczekiwania na wyznaczenie rozprawy, to: rozpatrywanie wniosku o zwolnienie od kosztów i postępowanie zażaleniowe z tym związane, rozpatrywanie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, stwierdzenie niewłaściwości i przekazanie sprawy sądowi właściwemu, zwracanie się do instytucji o przesłanie dokumentów, zawieszenie postępowania, wymiana pism między stronami. W jednej sprawie od ostatniej czynności sądu do wyznaczenia pierwszej rozprawy upłynęło 6 miesięcy niczym nieusprawiedliwione.

W tabeli 11 przedstawiono okres między datą zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy a datą rozprawy we wszystkich zbadanych sprawach.

Rozprawy wyznaczane są z 1–2-miesięcznym wyprzedzeniem.

Analiza postępowań sądowych na etapie poprzedzającym wyznaczenie pierwszej rozprawy skłania ku wnioskom, iż pozwani, których nie wezwano do złożenia odpowiedzi na pozew, z własnej inicjatywy tego nie robią. Sąd wezwał do złożenia odpowiedzi na pozew jedynie w 40 zbadanych sprawach (niecałe 20%).

Tabela 11. Okres między datą zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy a datą rozprawy

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	139	68,1
Od 1 do 2 miesięcy	43	21,1
Brak rozpraw	6	2,9
Brak danych (daty zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy)	16	7,9
Razem	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowując, stwierdzić należy, że na wyznaczenie terminu rozprawy w przeważającej liczbie przypadków nie trzeba długo czekać. W ponad 80% czas oczekiwania wynosi nie dłużej niż 6 miesięcy.

Jednakże występuje inny problem. W większości przypadków rozprawa została wyznaczona mimo jej nieprzygotowania. Dzięki należytemu przygotowaniu rozprawy zapewniony zostaje jej sprawny przebieg i zapobiega się niepotrzebnemu odraczaniu rozprawy. Tymczasem sądy rzadko przejawiają inicjatywę w zakresie przygotowania rozprawy, czego skutkiem jest ogromna liczba następujących odroczeń rozprawy. W ponad połowie zbadanych spraw odbyło się co najmniej 5 rozpraw, a pierwsza rozprawa była w 163 przypadkach (na 198 spraw, w których odbyła się co najmniej jedna rozprawa) taką, na której nie przeprowadzono żadnego dowodu. Jedynie w 6 przypadkach sąd na pierwszej rozprawę wezwał świadków. Zaledwie w kilku sprawach dopuścił przed pierwszą rozprawą dowód z opinii biegłego. Stwierdzono, iż w 135 przypadkach (66,2%) sąd nie podjął żadnych czynności przygotowujących rozprawę poza zarządzeniem doręczenia odpisu pozwu pozwanemu. W 12 przypadkach (5,9%) wydał nakaz zapłaty. W 19 sprawach (9,3%) wezwał dodatkowo do złożenia odpowiedzi na pozew. Jedynie 21 razy (10,3%) podjął poza zarządzeniem doręczenia odpisu pozwu i wezwaniem do złożenia odpowiedzi na pozew co najmniej jedną dodatkową czynność mającą na celu przygotowanie rozprawy, np. wezwał świadka, dopuścił dowód z opinii biegłego, zarządził wymianę pism procesowych, ściągnął akta sprawy mającej stanowić dowód, żądał informacji od osób trzecich lub przedstawienia dokumentu. W 6 sprawach (2,9%) sąd podjął inną dodatkową czynność w celu przygotowania rozprawy, ale — zarządzwszy doręczenie odpisu pozwu — nie zażądał odpowiedzi na

pozew. Zdarzało się też, że pierwsza rozprawa była odraczana, ponieważ pozwany wnosił o wyznaczenie terminu do złożenia odpowiedzi na pozew. W 11 przypadkach (5,4%) sąd nie zarządził nawet doręczenia odpisu pozwu z przyczyn leżących po stronie powoda, który nie wskazał w wyznaczonym terminie właściwego adresu pozwanego; sąd zawieszał wobec tego postępowanie i po 3 latach je umarzał.

3.2.2. Nakaz zapłaty

Na 204 zbadane sprawy wydanych zostało 12 nakazów zapłaty. Kolejne nowelizacje przepisów k.p.c. (lipiec 2000 r. i luty 2005 r.) dotyczące postępowania nakazowego i upominawczego miały na celu usprawnienie postępowania sądowego. Z pewnością zmiany te powinny przyczynić się do szybszego przebiegu procesu, choć nie odzwierciedla tego badanie przeprowadzone w IWS z uwagi na fakt, iż badaniu poddane były sprawy wszczęte najpóźniej w 1999 r., przed wejściem w życie zmian k.p.c. z lat 2000 i 2005. Stąd także prawdopodobnie mały odsetek wydanych nakazów w sprawach zbadanych (5,9%).

Obecnie bowiem, co do zasady, sąd w sprawach o roszczenia pieniężne wydaje nakaz w postępowaniu upominawczym. Wydanie nakazu na wstępie postępowania eliminuje z grupy długich procesów sprawy, w których pozwany nie podejmuje sprawnej obrony (sprzeciw, zarzuty), pozwalając na uprawomocnienie się nakazów. Ponadto zasady i terminy wnoszenia środków obrony (zarzutów, sprzeciwu) w postępowaniach nakazowym i upominawczym są tak ukształtowane, aby nie było możliwości przewleknięcia procesu przynajmniej w ten sposób, że fakty, zarzuty i dowody zgłaszane są na każdej kolejnej rozprawie lub w kolejnych pismach procesowych. Wydaje się więc, że co do zasady postępowania nakazowe i upominawcze w kształcie nadanym ostatnimi nowelizacjami powinny wpłynąć na sprawniejszy przebieg procesu.

Wyniki badania spraw, w których orzekano na gruncie przepisów sprzed nowelizacji, opisano poniżej.

W badaniu zwrócono uwagę na następujące przedziały czasowe:

- 1) czas trwania postępowania od dnia wpływu sprawy do dnia wydania nakazu,
- 2) czas trwania postępowania od dnia wniesienia zarzutów/sprzeciwu do dnia rozprawy,
- 3) czas trwania postępowania od dnia wpływu sprawy do dnia pierwszej rozprawy po wydaniu nakazu.

Tabela 12. Okres między dniem wpływu sprawy do sądu a dniem wydania nakazu zapłaty

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do 2 miesięcy	9	75,0
Od 2 do 4 miesięcy	2	16,7
Od 4 do 6 miesięcy	0	0,0
Od 6 miesięcy do roku	1	8,3
Razem	12	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Czas trwania postępowania od dnia wpływu sprawy do sądu do dnia wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym albo upominawczym pokazany został w tabeli 12.

Należy stwierdzić, iż nakazy zapłaty wydawane są stosunkowo szybko. W zbadanych sprawach tylko w jednej sprawie nakaz został wydany po upływie 7 miesięcy od daty wpływu sprawy do sądu (sprawa nr 6), co zresztą było w pełni uzasadnione czynnościami sądu poprzedzającymi wydanie nakazu w postępowaniu nakazowym. Sąd najpierw rozpatrywał wnioski o zwolnienie od kosztów, następnie zobowiązał powoda do złożenia dokumentu i pisemnej informacji, czego powód w czasie nie wykonał, i sąd na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. postępowanie zawiesił od 15 kwietnia 1999 r., podejmując je dopiero 9 września 1999 r. (po blisko 5 miesiącach).

Doręczenia nakazów odbywają się szybko. W żadnej ze zbadanych spraw okres doręczenia nie przekraczał miesiąca.

Czas trwania postępowania od dnia wniesienia zarzutów/sprzeciwu do dnia rozprawy zobrazowano w tabeli 13.

W ponad 60% zbadanych sprawach nakazowych rozprawa wyznaczona została w ciągu 4 miesięcy po wniesieniu zarzutów/sprzeciwu. Niekiedy szczególne okoliczności wpływały na przesunięcie w czasie pierwszej rozprawy, np. w sprawie nr 56 pozwany wniósł o zwolnienie od wpisu od zarzutów, a w sprawie nr 6 miało miejsce przekazanie do wydziału cywilnego z gospodarczego. Trudno jednak ocenić, czy czynności te uzasadniają ponadsześciomiesięczną przerwę od wniesienia zarzutów/sprzeciwu do dnia pierwszej rozprawy.

Czas trwania postępowania od dnia wpływu sprawy do dnia pierwszej rozprawy po wydaniu nakazu i wniesieniu zarzutów/sprzeciwu przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 13. Okres między dniem wniesienia zarzutów/sprzeciwu a datą rozprawy

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do 2 miesięcy	3	25,0
Od 2 do 4 miesięcy	5	41,8
Od 4 do 6 miesięcy	1	8,3
Od 6 miesięcy do roku	1	8,3
Od roku do 2 lat	0	0,0
Od 2 do 3 lat	1	8,3
Brak rozpraw — umorzono postępowanie	1	8,3
Razem	12	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 14. Okres między dniem wpływu sprawy a datą pierwszej rozprawy w sprawach, w których wydany został nakaz zapłaty oraz we wszystkich sprawach ogółem

Czas	Liczba spraw, w których wydano nakaz zapłaty	Udział spraw, w których wydano nakaz zapłaty (%)	Liczba spraw zbadanych ogółem	Udział spraw zbadanych ogółem (%)
Do 2 miesięcy	1	8,3	50	24,5
Od 2 do 4 miesięcy	2	16,7	78	38,2
Od 4 do 6 miesięcy	2	16,7	26	12,8
Od 6 miesięcy do roku	3	25,0	29	14,2
Od roku do 2 lat	2	16,7	12	5,9
Od 2 do 3 lat	0	0,0	2	1,0
Od 3 do 4 lat	1	8,3	1	0,5
Brak rozpraw — umorzono postępowanie	1	8,3	6	2,9
Razem	12	100,0	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Wydaje się, iż zasadniczo okres 6 miesięcy jest wystarczający, aby został wydany nakaz zapłaty, ewentualnie wniesiony został sprzeciw albo zarzuty i wyznaczona pierwsza rozprawa. Tymczasem na przykład

sprawa nr 59 do dnia pierwszej rozprawy trwała blisko 4 lata. W sprawie nr 1 do dnia pierwszej rozprawy upłynął blisko rok, przy czym zarządzenie dotyczące zobowiązania do uiszczenia wpisu od pozwu sekretariat wykonał po prawie 3 miesiącach.

O ile nakazy wydawane są stosunkowo sprawnie, o tyle po ich wydaniu postępowanie ulega spowolnieniu, co trudno uzasadnić. Wydaje się, że niewyznaczenie rozprawy w celu przeprowadzenia postępowania dowodowego i wydania wyroku w terminie miesiąca od dnia wpływu zarzutów/sprzeciwu powinno być usprawiedliwione czynnościami sądu przygotowującymi rozprawę. Tymczasem w zbadanych sprawach zdarza się, że w sprawie nic się nie dzieje przez 2–3 miesiące po wniesieniu zarzutów/sprzeciwu. Jedynie czasem sąd podejmuje pewne czynności, np. w sprawie nr 59, która trwała blisko 4 lata, pozwany złożył wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia zarzutów po prawie 6 miesiącach, co niewątpliwie odbiło się na ogólnym czasie trwania tej sprawy.

Podkreślenia wymaga, że do wyznaczenia rozprawy dochodzi w krótszym czasie w sprawach, w których nakaz nie został wydany. Również mając na uwadze ogólny czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego, jak pokazano w tabeli 16, wydanie nakazu zasadniczo nie przyspiesza postępowania sądowego. Należy jednak przypomnieć, iż badanie przeprowadzono przed nowelizacją postępowania nakazowego i upominawczego, kiedy w postępowaniu upominawczym sprzeciw nie wymagał nawet uzasadnienia, a w postępowaniu nakazowym fakty i dowody mogły być zgłaszane tak jak w zwykłym postępowaniu do zamknięcia rozprawy. Powyższe oznaczało, iż wydanie nakazu, przy reakcji pozwanego w postaci zarzutów/sprzeciwu, w niczym w zasadzie nie przyspieszało postępowania. Obecnie w omawianych postępowaniach odrębnych obowiązują sankcje za nieprzestrzeganie wiążących terminów na dokonanie czynności procesowych.

3.3. Postępowanie rozpoznawcze

3.3.1. Pozorna przewlekłość — zawieszenia postępowania

Istotny wpływ na pozorne przedłużanie postępowania mają zawieszenia postępowania. Na 204 zbadane sprawy aż 84 postępowania zawieszono były przynajmniej raz, w tym: 72 postępowania zawieszono raz, 10 postępowań zawieszonych było dwukrotnie i 2 — trzykrotnie.

Trzyletni okres zawieszenia (art. 177 § 1 pkt 1, 5, 6 lub art. 178 k.p.c.), znacząco wpływający na ogólny czas trwania postępowania, miał mniej

Tabela 15. Czas trwania postępowań w zbadanych sprawach, z wyodrębnieniem spraw nakazowych

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)	Liczba spraw, w których wydany został nakaz zapłaty	Udział spraw, w których wydano nakaz zapłaty (%)
Do roku	2	1,0	0	0,0
Od 1 do 1,5 roku	10	4,9	0	0,0
Od 1,5 roku do 2 lat	13	6,4	2	16,7
Od 2 lat do 2,5 roku	30	14,7	2	16,7
Od 2,5 roku do 3 lat	31	15,2	0	0,0
Od 3 lat do 3,5 roku	47	23,0	6	50,0
Od 3,5 roku do 4 lat	37	18,1	1	8,3
Od 4 lat do 4,5 roku	28	13,7	1	8,3
Od 4,5 roku do 5 lat	3	1,5	0	0,0
Od 5 lat do 5,5 roku	1	0,5	0	0,0
Od 5,5 roku do 6 lat	1	0,5	0	0,0
Od 6 do 7 lat	1	0,5	0	0,0
Razem	204	100,0	12	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

sce w 23 zbadanych sprawach zakończonych umorzeniem postępowania na podstawie art. 182 k.p.c. z powodu braku wniosku o jego podjęcie. Gdyby odjąć okres zawieszenia od ogólnego czasu trwania postępowania w tychże 23 przypadkach, postępowanie toczyłoby się zaledwie 1–3 miesiące.

Pozostałe przypadki zawieszenia wraz z wpływem okresu zawieszenia na ogólny czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego przedstawiono w tabeli 16.

Można stwierdzić, iż w blisko połowie przypadków (44,6%) spraw, w których wystąpiło zawieszenie postępowania i które nie zostały następnie umorzone z powodu braku wniosku o podjęcie postępowania, okres zawieszenia znacząco wydłuża czas trwania postępowania, co może skutkować pozorną jego przewlekłością.

W sprawie nr 57 postępowanie wszczęte zostało 10 maja 1999 r. i było zawieszane na zgodny wniosek stron w okresach: od 15 czerwca 1999 r. do 24 kwietnia 2000 r.; od 18 maja 2000 r. do 7 lutego 2001 r. i na pod-

Tabela 16. Zawieszenie postępowania

Podstawa prawna zawieszenia	Liczba spraw ogółem*	Liczba spraw	Wpływ okresu zawieszenia na ogólny czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego**		
			duży***	średni****	mały*****
Art. 174 § 1 pkt 1	6	2	duży***		
		1		średni****	
		3			mały*****
Art. 177 § 1 pkt 1	9	6	duży		
		2		średni	
		1			mały
Art. 177 § 1 pkt 3	2	1	duży		
		1		średni	
		0			mały
Art. 177 § 1 pkt 4	6	1	duży		
		1		średni	
		4			mały
Art. 177 § 1 pkt 5	2	0	duży		
		1		średni	
		1			mały
Art. 177 § 1 pkt 6	16	10	duży		
		1		średni	
		5			mały
Art. 178	24	9	duży		
		11		średni	
		4			mały
Razem liczba spraw	65	65	duży	średni	mały
Udział (%)	100	100	44,6	27,7	27,7

* Cztery sprawy były zawieszane dwu- lub trzykrotnie z różnych przyczyn, co jest traktowane jako oddzielne zawieszenia, natomiast w sprawach zawieszanych dwu- lub trzykrotnie z tej samej przyczyny okres zawieszenia traktowano łącznie.

** Czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego liczony od dnia wpływu sprawy do dnia wydania orzeczenia.

*** Okres zawieszenia stanowił ponad 2/3 czasu trwania postępowania pierwszoinstancyjnego.

**** Okres zawieszenia stanowił 1/3–2/3 czasu trwania postępowania pierwszoinstancyjnego.

***** Okres zawieszenia stanowił mniej niż 1/3 czasu trwania postępowania pierwszoinstancyjnego.

Źródło: Opracowanie własne.

stawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. — od 27 marca 2001 r. do 26 kwietnia 2002 r. Dopiero 14 maja 2002 r. wydano w tej sprawie wyrok zaoczny. Łącznie okres zawieszenia w tej sprawie wyniósł 31 miesięcy, podczas gdy całe postępowanie w pierwszej instancji do dnia orzeczenia trwało 36 miesięcy.

W sprawie nr 177, wszczętej 22 stycznia 1999 r., zawieszenie trwało od 24 listopada 1999 r. do 2 grudnia 2002 r. (art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.) i wyrok zapadł 30 czerwca 2003 r. Łącznie okres zawieszenia trwał 36 miesięcy, podczas gdy całe postępowanie trwało 52 miesiące.

Należy również zwrócić uwagę na nieprawidłową praktykę sądową w zakresie zawieszania postępowania na zgodny wniosek stron. Najczęściej tylko jedna strona zgłasza na rozprawie wnioski o zawieszenie postępowania. Sąd wówczas odracza rozprawę, zobowiązując stronę przeciwną do ustosunkowania się do wniosku strony przeciwnej, choć bywa, że strona ta jest obecna na rozprawie, jak w sprawie nr 15. Wydaje się, że brak możliwości ustalenia na rozprawie zgodnego stanowiska stron co do zawieszenia postępowania nie stanowi uzasadnionej przyczyny odroczenia rozprawy.

3.3.2. Stosowanie art. 207 § 3 k.p.c.

Sędziowie sporadycznie korzystają z kodeksowych instytucji wspomagających sprawność postępowania dowodowego, takich jak art. 207 § 3 k.p.c., i to zarówno na etapie przygotowania rozprawy, jak i odraczając kolejne rozprawy.

W sprawie nr 147 pozew wpłynął do wydziału cywilnego 1 lutego 1999 r. Przed wyznaczeniem rozprawy sąd zarządzeniem z 17 lutego 1999 r. zobowiązał pozwanego reprezentowanego przez radcę prawnego do zajęcia stanowiska w terminie 7 dni, a zarządzeniem z 9 kwietnia 1999 r. do złożenia akt szkodowych, ponieważ powództwo wytoczone zostało o roszczenia wynikające z umowy ubezpieczenia. Sąd ponaglił pozwanego 2 czerwca 1999 r., a następnie 22 września 1999 r. i 25 listopada 1999 r., wyznaczając rozprawę na 10 grudnia 1999 r. W aktach nie ma informacji o rozprawie z 10 grudnia 1999 r. Sąd ponownie wezwał pozwanego do zajęcia stanowiska i złożenia akt szkodowych 6 stycznia 2000 r., a następnie 22 marca 2000 r. Pozwany akt szkodowych nie złożył. Rozprawa została wyznaczona na 11 maja 2000 r. Sąd nie zastosował rygoru z art. 207 § 3 k.p.c. Od daty wpływu sprawy do sądu do dnia pierwszej rozprawy upłynął rok i trzy miesiące.

W sprawie nr 144 sąd doręczył odpowiedź na pozew profesjonalnemu pełnomocnikowi powoda i wezwał do ustosunkowania się, nie zakreślając rygoru w przypadku zwłoki. Następnie ponaglił pełnomocnika, wyznaczając 3-dniowy termin, ale dalej nie nadał rygoru wezwaniu, po czym po 4 miesiącach wyznaczył termin rozprawy, a pismo strony powodowej — datowane na 5 dni przed rozprawą — nie zdążyło na nią dotrzeć. Pismo zawierało wnioski dowodowe.

Jeśli sądy korzystają z możliwości zobowiązania radcy prawnego lub adwokata do złożenia wszystkich wniosków dowodowych pod rygorem z art. 207 § 3 k.p.c., to w zasadzie nie są konsekwentne w jego stosowaniu. W sprawie nr 154 sąd jeszcze przed wyznaczeniem pierwszej rozprawy zarządził wymianę pism procesowych między stronami reprezentowanymi przez profesjonalnych pełnomocników. Zarówno w stosunku do pełnomocnika powoda, jak i pełnomocnika pozwanego zastosował dwukrotnie art. 207 § 3 k.p.c. Następnie na rozprawie dopuścił kolejne dowody, a trzecia rozprawa została odroczone na wniosek pełnomocnika powoda, który chciał sprecyzować żądanie pozwu.

W sprawie nr 112 sąd na 8 rozprawie zastosował wreszcie rygor z art. 207 § 3 k.p.c. Następnie dopuścił zawnioskowane dowody, mimo złożenia wniosków po upływie wyznaczonego terminu. W sprawie tej rozprawy wyznaczane były przez ponad 3 lata i odbyło się ich łącznie 19.

3.3.3. Wyrok zaoczny

W 18 zbadanych przypadkach wydany został wyrok zaoczny (patrz tabela 17).

W tej części opracowania zwrócono uwagę na:

1) sprawność postępowania sądowego prowadzonego do momentu wydania wyroku zaocznego celem sprawdzenia, czy wydanie wyroku zaocznego służy przyspieszeniu rozpoznania sprawy w przypadku biernego zachowania pozwanego,

2) wpływ postępowania prowadzonego od dnia wydania wyroku zaocznego do momentu pierwszego terminu rozprawy po wniesieniu sprzeciwu na ogólny czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego celem sprawdzenia, jak okres ten przedłuża czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego; w tym wypadku analiza będzie dotyczyła spraw, w których wniesiony został sprzeciw od wyroku zaocznego.

W tabeli 18 zobrazowano czas trwania postępowania od dnia wpływu sprawy do dnia wydania wyroku zaocznego.

Tabela 17. Wyrok zaoczny w zbadanych sprawach

Przebieg sprawy	Liczba spraw
Wyrok zaoczny doręczony obu stronom	8
Wyrok zaoczny niedoręczony pozwanemu, postępowanie zawieszono na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. i postępowanie umorzono po 3 latach z braku wniosku o jego podjęcie	2
Wyrok zaoczny, sprzeciw i wyrok utrzymujący w mocy wyrok zaoczny w całości	3
Wyrok zaoczny, sprzeciw i ugoda sądowa	1
Wyrok zaoczny, sprzeciw, wyrok uchylający wyrok zaoczny i oddalający powództwo, apelacja oddalona	2
Wyrok zaoczny, sprzeciw, wyrok uchylający wyrok zaoczny w części i oddalający powództwo w części, apelacja, wyrok drugiej instancji zmieniający w części wyrok pierwszej instancji	1
Wyrok zaoczny, sprzeciw, wyrok uchylający wyrok zaoczny i oddalający powództwo, apelacja, wyrok drugiej instancji przekazujący do ponownego rozpoznania, wyrok uwzględniający w całości powództwo, apelacja oddalona, odmowa przyjęcia do rozpoznania kasacji	1
Razem	18

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 18. Czas trwania postępowania od dnia wpływu sprawy do dnia wydania wyroku

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do 2 miesięcy	5	27,8
Od 2 do 4 miesięcy	3	16,7
Od 4 do 6 miesięcy	2	11,1
Od 6 miesięcy do roku	1	5,5
Od roku do 2 lat	0	0,0
Od 2 do 3 lat	4	22,2
Od 3 do 4 lat	3	16,7
Razem	18	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Instytucja wyroku zaocznego służy przyspieszeniu postępowania w sytuacji, gdy pozwany nie reaguje na wytoczony proces. Po pierwsze, służy więc sprawności postępowania, po drugie, mobilizuje pozwanego

do reakcji na wydany już wyrok poprzez możliwość wniesienia sprzeciwu.

W tabeli 18 wyraźnie widać podział spraw na dwie grupy. Pierwsza — gdy wyrok zaoczny został wydany w okresie do roku od dnia wytoczenia powództwa, druga — gdy wyrok zaoczny wydany został po upływie ponad 2 lat od dnia wpływu sprawy do sądu. W drugiej grupie do późnego wydania wyroku doszło w związku z zawieszeniem postępowania jeszcze przed wydaniem wyroku zaocznego. Na przykład w sprawie nr 43 pozew złożony został 8 października 1999 r., po czym postępowanie zostało zawieszono na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 i podjęte dopiero 23 stycznia 2002 r. Wyrok zaoczny zapadł 25 lutego 2002 r. Podobna sytuacja miała miejsce w sprawie nr 45, która wpłynęła do sądu 14 grudnia 1999 r. Na rozprawie w dniu 18 lutego 2000 r. sąd zawiesił postępowanie na zgodny wniosek stron i podjął je 24 lipca 2002 r. Następnie wyznaczył rozprawę na termin 29 sierpnia 2002 r. i kolejną na 1 października 2002 r., na który wezwał strony do osobistego stawiennictwa. Na tej ostatniej wydał wyrok zaoczny. Można zatem stwierdzić, że w powyższych przypadkach w związku z długotrwałym zawieszeniem postępowania przewlekłość miała charakter pozorny. Niestety, czasami dochodzi do nieuzasadnionego przewleknięcia postępowania, gdy sąd zwleka z wydaniem wyroku zaocznego. W sprawie nr 64 sąd wyznaczył rozprawę dopiero po 8 miesiącach od wpływu pozwu (pozew wniesiony 30 grudnia 1999 r., a pierwsza rozprawa — 22 września 2000 r.). Z akt nie wynika, dlaczego tak długo trwało postępowanie przygotowujące rozprawę, gdyż jedynymi czynnościami, które podjął sąd, było wezwanie do uiszczenia wpisu oraz wezwanie do sprecyzowania żądania odsetek. Powód zresztą nie sprecyzował ostatecznie żądania pozwu, chociaż był reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika i sąd rozpoznał sprawę pomimo tego. Na pierwszej rozprawie pozwany nie stawił się, powód wniósł o zawieszenie postępowania i sąd zamiast wydać wyrok zaoczny, odroczył rozprawę celem wezwania pozwanego do złożenia oświadczenia, czy wyraża zgodę na zawieszenie postępowania. Postępowanie zawieszono było w okresie: 14 maja 2001 r. – 17 lutego 2003 r. Druga rozprawa odbyła się 7 kwietnia 2003 r. Sąd wezwał wówczas powoda do sprecyzowania żądania pozwu i odroczył rozprawę bez terminu. Na trzeciej rozprawie — 2 czerwca 2003 r. — postępowanie zawieszono na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. i po podjęciu postępowania 20 listopada 2003 r. sąd wydał wyrok zaoczny. Sprawa trwała ostatecznie blisko 4 lata i zakończyła się wydaniem wyroku zaocznego,

od którego nawet nie został wniesiony sprzeciw. Był to przykład sprawy prowadzonej typowo przewlekle — mimo dwukrotnego zawieszenia postępowania, z których pierwsze było w zasadzie nieuzasadnione.

Należy stwierdzić, że co do zasady instytucja wyroku zaocznego wykorzystywana jest w praktyce sądowej we właściwy sposób. W incydentalnych przypadkach dochodzi do pewnych nieprawidłowości przy jej stosowaniu.

Odnosząc się do drugiego problemu, tj. sprawdzenia, w jakim stopniu okres od dnia wydania wyroku do dnia pierwszej rozprawy po złożeniu sprzeciwu wydłuża ogólny czas trwania postępowania pierwszoinstancyjnego, należy podnieść co następuje. Zawsze, w sytuacji gdy doszło do wydania wyroku zaocznego, a następnie wniesiony został sprzeciw, czas trwania postępowania zasadniczo jest wydłużony w porównaniu do czasu trwania postępowań, w których nie miało miejsca wydanie wyroku zaocznego i wniesienie sprzeciwu. Dodatkowo upływa bowiem czas na doręczenie wyroku obu stronom, wnoszenie wpisu od sprzeciwu, rozpatrywanie wniosku o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności nadanego wyrokowi zaocznemu (na 8 sprzeciwów w zbadanych sprawach 7 zawierało taki wniosek).

Doręczanie wyroków zaocznych. Czas między ogłoszeniem wyroku zaocznego a wysłaniem wyroku stronom przedstawia tabela 19.

Tabela 19. Czas między dniem ogłoszenia wyroku zaocznego a dniem wysłania go stronom

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do tygodnia	12	66,7
Od 1 do 2 tygodni	5	27,8
39 dni	1	5,5
Razem	18	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Zgodnie z art. 342 k.p.c. wyrok zaoczny sąd uzasadnia tylko wtedy, gdy w całości lub części oddala powództwo, a powód żąda uzasadnienia w ciągu tygodnia od dnia doręczenia mu wyroku. Stosownie do art. 343 k.p.c. sąd z urzędu doręcza wyrok zaoczny obu stronom. W większości wypadków wyrok zaoczny nie wymaga uzasadnienia i powinien być wysłany stronom niezwłocznie po jego wydaniu i ogłoszeniu. W 5 na 18 zbadanych spraw (27,8%) wysłano wyrok dopiero w ciągu 9–15 dni

po jego ogłoszeniu. W jednej sprawie, z przyczyn niewynikających z akt sprawy, wyrok wysłano dopiero w 39 dniu po jego ogłoszeniu.

Nietypowa sytuacja miała miejsce w sprawie nr 121, w której po wydaniu wyroku zaocznego sąd zawiesił postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. z powodu niemożności doręczenia go z uwagi na brak adresu. Ostatecznie wyrok doręczono dopiero po upływie ponad 2 lat od jego wydania. Ogólny czas trwania tego postępowania do czasu uprawomocnienia się wyroku to blisko 3 lata, a w sprawie tej nawet nie został wniesiony sprzeciw od wyroku zaocznego.

W tabeli 20 został pokazany czas trwania postępowania między dniem wydania wyroku zaocznego a dniem pierwszej rozprawy po wniesieniu sprzeciwu.

Tabela 20. Czas trwania postępowania od dnia wyrokowania do dnia pierwszej rozprawy po wniesieniu sprzeciwu

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do 2 miesięcy	1	12,5
Od 2 do 4 miesięcy	2	25,0
Od 4 do 6 miesięcy	1	12,5
Od 6 miesięcy do roku	3	37,5
Od roku do 2 lat	1	12,5
Razem	8	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Z akt trzech spraw (37,5%), w których rozprawa została wyznaczona po upływie 6 miesięcy od wniesienia sprzeciwu, nie wynikała przyczyna wyznaczenia tak odległego terminu. W jednej sprawie odległe wyznaczenie terminu rozprawy było usprawiedliwione wypadkowym postępowaniem zażaleniowym. W pozostałych czterech sprawach termin został wyznaczony w okresie do 6 miesięcy od wydania wyroku zaocznego.

3.3.4. Rozprawa

Co najmniej jedna rozprawa miała miejsce w 197 sprawach (96,6%) (patrz tabela 21).

Ogółem w zbadanych sprawach odbyło się **1325 rozpraw**. W siedmiu sprawach nie wyznaczono żadnej rozprawy. Niekiedy bowiem z powodu niewykonania zarządzenia sądu wzywającego do wskazania prawi-

Tabela 21. Liczba rozpraw

Liczba rozpraw	Liczba spraw	Udział spraw (%)	Liczba rozpraw	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Zero	7	3,4	Dwanaście	8	3,9
Jedna	15	7,3	Trzynaście	2	1,0
Dwie	15	7,3	Czternaście	5	2,5
Trzy	21	10,3	Piętnaście	1	0,5
Cztery	19	9,3	Szesnaście	4	2,0
Pięć	20	9,8	Siedemnaście	1	0,5
Sześć	17	8,3	Osiemnaście	1	0,5
Siedem	21	10,3	Dziewiętnaście	2	1,0
Osiem	14	6,9	Dwadzieścia	1	0,5
Dziewięć	17	8,3	Dwadzieścia jeden	1	0,5
Dziesięć	7	3,4	Dwadzieścia siedem	1	0,5
Jedenaście	4	2,0	Razem	204	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

dłowego adresu pozwanego sąd wydawał postanowienie o zawieszeniu postępowania i po 3 latach postępowanie umarzał z powodu braku wniosku o jego podjęcie. Czasami brak sprzeciwu/zarzutów od nakazu zapłaty powodował uprawomocnienie się nakazu.

W 23 sprawach (11,3%) wyznaczonych zostało ponad 10 rozpraw. W sprawie nr 73 odbyło się ich aż 20. Pierwsza rozprawa została odroczone wobec zobowiązania pozwanego do złożenia odpowiedzi na pozew. Na drugiej rozprawie powód wniósł o udzielenie terminu na ustosunkowanie się do odpowiedzi na pozew. Trzecią rozprawę sąd odroczył w celu sformułowania przez powoda wniosków dowodowych. Na czwartej rozprawie pozwany oświadczył, iż chce zapoznać się z aktami sprawy. Na piątej rozprawie dopuszczony został dowód z opinii biegłego. O odroczenie szóstej rozprawy wniosła strona pozwana. Na siódmej rozprawie sąd zobowiązał powoda do zajęcia stanowiska na piśmie, a na ósmej — do złożenia dokumentów do akt. Na rozprawach dziewiątej i dziesiątej sąd słuchał powoda i pozwanego, jedenastą — odroczył, gdyż nie nadeszły jeszcze akta innej sprawy mające stanowić dowód w tej sprawie. Kolejną rozprawę odroczył z tego samego powodu. Na trzynastym posiedzeniu sąd zamknął rozprawę i odroczył publikację wyroku. Jednakże zamiast

wyrok ogłosić, otworzył rozprawę w celu przeprowadzenia dodatkowego dowodu z opinii biegłego. Piętnastą rozprawę odwołano z powodu choroby sędziego. O odroczenie szesnastej wniósł pozwany. Na siedemnastej rozprawie przeprowadzono dowód z uzupełniającej opinii biegłego. Osiemnaste posiedzenie odroczone z uwagi na chorobę pełnomocnika powoda. Na dziewiętnastym przeprowadzony został dowód z uzupełniającej opinii biegłego. Dopiero na dwudziestym posiedzeniu ogłoszono wyrok. Ogółem, poza dowodami z dokumentów, przeprowadzono dowody z dwóch opinii biegłego, w tym jednej uzupełniającej, oraz przesłuchano powoda i pozwanego. Mając na uwadze fakt, iż dowód z opinii biegłego można dopuścić na posiedzeniu niejawnym oraz że wymianie pism między stronami nie musi towarzyszyć wyznaczanie rozpraw, nie znaleziono uzasadnienia dla odbycia 20 rozpraw w tej sprawie. Rozprawy wyznaczane były z częstotliwością co 1–3 miesiące. Sąd nie podjął żadnych czynności przygotowujących pierwszą rozprawę. Obie strony reprezentowane były przez profesjonalnych pełnomocników. Sprawa trwała w pierwszej instancji 2 lata i 10 miesięcy i nie była zawieszana. Opinia biegłego została sporządzona w ciągu 14 dni, druga opinia była uzupełniająca. W drugiej instancji wyrok został uchylony i przekazany do ponownego rozpoznania.

Częstotliwość wyznaczania rozpraw pokazano w tabeli 22.

Odroczenie rozprawy powinno być uzasadnione i obejmować okres, w którym podejmowane są czynności niezbędne do dalszego prowadzenia sprawy. W tym kontekście ogromne znaczenie ma wyważenie przez sąd terminów wyznaczanych rozpraw w zależności od potrzeb. Nie chodzi bowiem o comiesięczne spotkania stron z sądem. Jednakże rozprawa — jak wyżej wskazano — jest wyznaczana w określonych celach, takich jak np. informacyjne przesłuchanie stron w trybie art. 212 k.p.c., jeśli nie można pisemnie wyjaśnić, które fakty są między stronami sporne. Służy również przeprowadzaniu dowodu z zeznań świadków, ustnej opinii biegłego oraz przesłuchania stron.

Rozprawę sąd wyznacza wówczas, gdy zaplanował, co będzie na niej miało miejsce. Tymczasem z przeprowadzonego badania wynika, że sądy często wyznaczały rozprawę w sytuacji, gdy nie wiedziały, co w sprawie zrobić. Niekiedy sąd nie podejmował w ogóle żadnych czynności poza rozprawą. Prowadziło to do zbędnych i bezzasadnych odroczeń. Sprawa trwała w pierwszej instancji 2–3 lata.

W sprawie nr 66 sąd na pierwszej rozprawie nie wydał wyroku zaocznego mimo niestawiennictwa pozwanego i braku odpowiedzi na pozew.

Tabela 22. Częstotliwość wyznaczania rozpraw

Okres między rozprawami	Liczba rozpraw wyznaczanych z częstotliwością jak w kolumnie 1	Udział rozpraw (%)
1	2	3
Do miesiąca	471	42,0
Od 1 do 2 miesięcy	248	22,1
Od 2 do 3 miesięcy	92	8,2
Od 3 do 4 miesięcy	72	6,4
Od 4 do 5 miesięcy	38	3,4
Od 5 do 6 miesięcy	37	3,3
Od 6 do 7 miesięcy	39	3,5
Od 7 do 8 miesięcy	25	2,2
Od 8 do 9 miesięcy	19	1,7
Od 9 do 10 miesięcy	21	1,9
Od 10 do 11 miesięcy	20	1,8
Od 11 do 12 miesięcy	9	0,8
Od 12 do 18 miesięcy	21	1,9
Od 18 do 24 miesięcy	7	0,6
Od 24 do 36 miesięcy	2	0,2
Razem	1121	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Na drugiej rozprawie sąd zobowiązał powoda do ustosunkowania się do odpowiedzi na pozew. Na trzeciej rozprawie zobowiązał powoda do złożenia wniosków dowodowych. Na czwartej w ogóle nie przeprowadził dowodów, ale odroczył rozprawę, zarządzając oględziny. Na piątej rozprawie dopuścił dowód z opinii biegłego, na szóstej — z uzupełniającej opinii biegłego. Na siódmą rozprawę biegły się nie stawił, więc sąd ponownie go wezwał. Na ósmej rozprawie sąd dopuścił dowód z opinii drugiego biegłego. Dziewiątą rozprawę odroczył w celu ustalenia dogodnego terminu oględzin sądu z udziałem biegłego. Dziesiąta rozprawa została odroczonej celem wezwania stron dla przeprowadzenia dowodu z przesłuchania stron. Na jedenastej został ogłoszony wyrok. Sprawa w pierwszej instancji trwała blisko 2 lata i 10 miesięcy. Strony zastępowane były przez profesjonalnych pełnomocników. Powództwo

dotyczyło ustalenia wysokości czynszu najmu lokalu mieszkalnego. Sąd drugiej instancji uchylił wyrok ustalający wysokość czynszu i powództwo oddalił, stwierdzając, iż powód nie miał interesu prawnego w żądaniu ustalenia, skoro mógł wnieść o zasądzenie należnego brakującego czynszu. Zatem całe postępowanie dowodowe prowadzone przez sąd pierwszej instancji było zbędne.

Czasem sąd wyznaczał **rozprawy bez celu**. W sprawie nr 14 o eksmisję odbyło się 10 rozpraw, w tym 6 odroczone z uwagi na możliwość zawarcia ugody. Dopiero na czwartej rozprawie sąd zobowiązał powoda do wskazania, jakie osoby mają być eksmitowane. Przeprowadzono wyłącznie dowody z dokumentów. Wyrok eksmitujący zapadł na dziesiątej rozprawie.

W sprawie nr 18 sąd wyznaczył 9 rozpraw — pierwszy dowód z zeznań świadków został przeprowadzony dopiero na ósmej rozprawie.

W sprawie nr 116 sąd wyznaczył 5 terminów rozpraw, na których w zasadzie nic się nie działo. Sąd czekał aż strony zawrą ugodę i na szóstej rozprawie strony taką ugodę zawarły.

Niekiedy **wyznaczenie rozprawy było całkowicie zbędne**. Na przykład w sprawie nr 11 sąd odroczył rozprawę w związku ze złożeniem przez powoda wniosku o zawieszenie postępowania. Pozwani nie byli obecni na tej rozprawie. Sąd wyznaczył więc niepotrzebnie kolejną rozprawę, na której pozwani wyrazili zgodę na zawieszenie postępowania. Postępowanie zostało zawieszona na zgodny wniosek stron.

W sprawie nr 15 sąd wyznaczył rozprawę mimo nienadejścia opinii biegłego; następną rozprawę odroczył z powodu trwania postępowania zażaleniowego.

W innych sprawach **rozprawy wyznaczane były zbyt rzadko**. Dotyczyło to w szczególności sądów w większych miastach. W sprawie nr 35 odbyły się 3 rozprawy: pierwsza rozprawa — 26 sierpnia 1999 r., na której zgłoszony został wniosek o wyłączenie sędziego; druga rozprawa — 15 maja 2001 r. (po roku i 8 miesiącach od pierwszej), na której pozwany złożył wniosek o ustanowienie dla niego pełnomocnika z urzędu; trzecia rozprawa — 20 marca 2003 r. (po upływie roku i 9 miesięcy od drugiej).

W sprawie nr 37 od daty jednej z rozpraw do kolejnej upłynęły 2 lata i 10 miesięcy, przy czym tę pierwszą odroczone celem zgłoszenia wniosków dowodowych przez pozwanego.

W sprawie nr 107 sąd zobowiązał powoda do sprecyzowania żądań pozwu i ich podstawy prawnej. Kolejna rozprawa odbyła się po upływie roku i 2 miesięcy.

W sprawie nr 109 sąd dopuścił dowód z opinii biegłego, nie wyznaczając terminu wykonania opinii. Biegły złożył opinię po upływie 3,5 miesiąca. Tymczasem przerwa między rozprawą, na której dopuszczono dowód z opinii, i kolejną wyniosła rok i 7 miesięcy.

W sprawie nr 174 rozprawę w dniu 2 listopada 1999 r. sąd odroczył w celu skierowania na posiedzenie niejawne dla rozpatrzenia wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego. Biegły opinię złożył 29 września 2000 r. Jednakże kolejna rozprawa odbyła się 17 października 2002 r.

Sądom **zdarza się o sprawie „zapomnieć”**. W sprawie nr 144 rozprawa w dniu 3 listopada 1999 r. została odroczone na wniosek pełnomocnika pozwanego, który usprawiedliwiał niemożność ustanowienia w sprawie substytucji. Kolejna rozprawa odbyła się dopiero 7 listopada 2000 r.

W sprawie nr 154 na rozprawie w dniu 17 stycznia 2001 r. powód wniósł o wyznaczenie 7-dniowego terminu na zajęcie stanowiska. Następna rozprawa miała miejsce 13 marca 2002 r.

Bywało, że rozprawy wyznaczane były na początku stosunkowo często, co 1–2 miesiące, a potem przez 6–12 miesięcy **bez uzasadnionego powodu w sprawie nic się nie działo**. W sprawie nr 1 sąd odroczył rozprawę celem rozważenia na posiedzeniu niejawnym zasadności dopuszczenia dowodu z opinii biegłego. Dowodu nie dopuścił, a kolejna rozprawa odbyła się po upływie 6 miesięcy.

Do badania wylosowane zostały sądy z miast różnej wielkości, co nie pozostaje bez wpływu na częstotliwość wyznaczania rozpraw. W sądach w dużych miastach rozprawy wyznaczane są średnio co 4,5 miesiąca, w sądach w miastach średniej wielkości — średnio co 3,5 miesiąca, w sądach w małych miastach — średnio co 2,5 miesiąca.

Podkreślenia wymaga, że w wielu sprawach podstawowym problemem jest **brak przygotowania rozprawy, koncentracji materiału dowodowego i koncepcji prowadzenia sprawy**. Dochodzi do zbędnego wyznaczania i odraczania rozpraw.

W sprawie nr 64 na pierwszej rozprawie powód wniósł o zawieszenie postępowania. Sąd odroczył rozprawę celem wezwania nieobecnego pozwanego do wypowiedzenia się, czy wyraża zgodę na zawieszenie. Postępowanie zawieszono na zgodny wniosek stron spoczywało przez prawie 2 lata. Na drugiej rozprawie sąd wezwał powoda do sprecyzowania żądania pozwu. Na trzeciej rozprawie sąd zawiesił postępowanie na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c., ponieważ powód nie wykonał zarządzenia sądu. Na czwartej rozprawie sąd wydał wyrok zaoczny.

W sprawie nr 34 dopiero na piątej rozprawie okazało się, że eksmitowanych powinno być więcej osób, aniżeli pozwanych występujących dotychczas w sprawie.

Na **1325 rozprawach**, które odbyły się w zbadanych sprawach, **dowody zostały przeprowadzone zaledwie na 568**. Na pozostałych rozprawach nie został przeprowadzony żaden dowód.

W sprawie nr 152 przedmiotem rozpoznania było powództwo o opróżnienie lokalu mieszkalnego i zapłatę czynszu z tytułu umowy najmu. Sąd dopiero na piątej rozprawie postanowił wezwać drugiego pozwanego zamieszkującego w lokalu z pozwaną, a na szóstej — postanowił zwrócić się do urzędu gminy o informację, ile osób jest zameldowanych w lokalu.

Poniżej wymienione zostały przyczyny odraczania rozpraw i nieprzeprowadzenia dowodów na rozprawach we wszystkich zbadanych sprawach. Niekiedy rozprawę odraczano z uwagi na dwie przyczyny. Czasem było to uzasadnione przyczyną niezależną lub niezawinioną przez sąd albo strony lub ich pełnomocników. Zdarzało się, że od okoliczności sprawy zależało, czy odroczenie rozprawy było uzasadnione.

Przyczyny odraczania rozpraw i nieprzeprowadzenia dowodów (1325 rozpraw)

1. Zależne/zawinione przez strony/pełnomocników stron:

1) strona wniosła lub sąd z urzędu zobowiązał stronę do zajęcia na piśmie stanowiska wobec pisma przeciwnika procesowego doręczonego stronie na rozprawie — **82 razy** (pismo przeciwnik złożył na rozprawie bądź na 2–3 dni przed rozprawą),

2) strona bez usprawiedliwienia nie stawiła się na rozprawie — **55 razy** (sąd nie korzystał z możliwości zawieszenia postępowania wobec nieobecności strony powodowej i braku wniosku o przeprowadzenie rozprawy pod jej nieobecność; w jednym przypadku, w sytuacji gdy powód nie pojawił się na trzeciej rozprawie, sąd zawiesił postępowanie),

3) na rozprawie strona/strony złożyła wniosek o zawieszenie postępowania na zgodny wniosek albo sąd zawiesił postępowanie z uwagi na okoliczności art. 177 § 1 pkt 1 lub 5 lub 6 k.p.c. — **46 razy**,

4) strona lub sąd z urzędu zobowiązał stronę w określonym terminie do zgłoszenia wniosków dowodowych bez określenia rygoru niedotrzymania terminu — **42 razy**,

5) strona na 2–3 dni przed rozprawą lub na rozprawie złożyła wniosek o wezwanie biegłego na rozprawę i przeprowadzenie dowodu z uzupełniającej ustnej opinii biegłego — **26 razy**,

6) strony zadeklarowały ugodowe załatwienie sporu — **26 razy**,

7) sąd zobowiązał strony do sprecyzowania żądania pozwu — **15 razy**,

8) na rozprawie strona lub jej pełnomocnik wnieśli o udzielenie terminu na pisemne ustosunkowanie się do opinii biegłego — **9 razy**,

9) strona lub sąd z urzędu udziela stronie terminu na zgłoszenie wniosków dowodowych pod rygorem z art. 207 § 3 k.p.c. — **8 razy**,

10) sąd zobowiązał powoda do uzupełnienia wpisu wobec rozszerzenia powództwa na rozprawie lub w piśmie procesowym złożonym w sądzie na 2–3 dni przed rozprawą — **3 razy** (w sprawie nr 186 pełnomocnik powoda w dniu rozprawy złożył pismo procesowe, w którym rozszerzył żądanie pozwu i wniósł o zniesienie terminu rozprawy wobec oczekiwania na wezwanie do uiszczenia wpisu),

11) pozwany zobowiązał się spłacić dług — **2 razy**,

12) sąd zobowiązał pozwanego do uiszczenia wpisu od powództwa wzajemnego — **2 razy**,

13) sąd odroczył rozprawę w celu rozpatrzenia wniosku o zwolnienie od kosztów i ustanowienie pełnomocnika z urzędu — **2 razy**,

14) sąd wezwał powoda do ustalenia prawidłowego brzmienia nazwiska pozwanego — **raz**,

15) sąd zobowiązał nieobecną stronę do zajęcia stanowiska — **raz**,

16) sąd zobowiązał nieobecnego na rozprawie pełnomocnika strony do uzasadnienia złożonego przed rozprawą wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii kolejnego biegłego — **raz**,

17) sąd zobowiązał stronę do wskazania adresu świadka wobec złożenia na rozprawie wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań świadka — **raz**,

18) sąd zobowiązał stronę do wskazania adresu świadka, gdyż strona nie wykonała wcześniejszego zarządzenia sądu wzywającego do wskazania adresu — **raz**;

2. Zawinione przez osoby trzecie:

1) nieusprawiedliwiona nieobecność świadka, przy czym sąd nie zastosował środków przymusu — **18 razy**,

2) nieusprawiedliwiona nieobecność biegłego, przy czym sąd nie zastosował środków przymusu — **9 razy**,

3) nieusprawiedliwiona nieobecność biegłego, przy czym sąd zastosował grzywnę — **9 razy**,

4) nieusprawiedliwiona nieobecność biegłego, przy czym sąd zastosował grzywnę — **3 razy**,

5) nieusprawiedliwiona nieobecność świadka, przy czym sąd zarządził przymusowe doprowadzenie — **raz**;

3. Zależne od sądu:

1) sąd wezwał strony do osobistego stawiennictwa albo wezwał osoby mające być przesłuchane w charakterze strony — **56 razy**,

2) sąd otworzył zamkniętą rozprawę i dopuścił dowód — **17 razy**,

3) sąd odroczył rozprawę w celu uzupełnienia materiału dowodowego — **15 razy**,

4) sąd otworzył zamkniętą rozprawę i odroczył ją — **12 razy**,

5) sąd postanowił wystąpić o informacje do innego sądu/prokuratury/organu administracyjnego/osoby trzeciej — **11 razy**,

6) sąd zobowiązał stronę do wpłacenia zaliczki na wydatki związane z dopuszczeniem dowodu z opinii biegłego — **10 razy** (dwa razy sąd zastosował rygor pominięcia wniosku dowodowego),

7) sąd odroczył rozprawę w celu rozważenia na posiedzeniu niejawnym celowości dopuszczenia dowodu z opinii biegłego — **5 razy**,

8) biegły nie złożył opinii — **2 razy**,

9) sąd skierował sprawę na posiedzenie niejawne celem rozstrzygnięcia o właściwości — **raz**,

10) sąd na rozprawie badał zasadność zwolnienia od kosztów, cofnął zwolnienie i wezwał do uiszczenia wpisu — **raz**,

11) sąd wezwał do uzupełnienia braków formalnych pozwu — **raz**;

4. Przyczyny usprawiedliwione lub nieusprawiedliwione, zależne od okoliczności:

1) na rozprawie strona zgłosiła dowód z zeznań świadka i konieczne było wezwanie go na rozprawę — **117 razy** (wielokrotnie strona mogła wniosek zgłosić przed rozprawą),

2) sąd zobowiązał stronę lub wezwał osoby trzecie do przedstawienia dokumentu — **95 razy**,

3) sąd odroczył w celu przeprowadzenia dopuszczonego na rozprawie dowodu z opinii biegłego — **81 razy** (wielokrotnie sąd mógł dopuścić dowód na posiedzeniu niejawnym przed rozprawą),

4) strona/jej pełnomocnik wniosła o odroczenie rozprawy, usprawiedliwiając swoją nieobecność — **63 razy** (najczęstsze usprawiedliwienia

uzasadniane były chorobą, kolizją terminów, przebywaniem na urlopie wypoczynkowym),

5) sąd stwierdził nieprawidłowości w doręczeniu wezwań/zawiadomień na rozprawę — **50 razy**,

6) choroba sędziego — **32 razy**,

7) okoliczności z art. 194–196 k.p.c. — **20 razy**,

8) opóźnienie na rozprawie (słuchanie świadków lub stron) — **17 razy**,

9) sąd zarządził oględziny — **10 razy**,

10) sąd zobowiązał słuchanego na rozprawie biegłego do sporządzenia uzupełniającej pisemnej opinii — **7 razy**,

11) na rozprawie okazało się, że adres świadka był nieprawidłowy i wezwanie wróciło z adnotacją: „adresat wyprowadził się” lub „adresat nieznan”. Sąd zobowiązał stronę do ustalenia adresu świadka — **6 razy**,

12) okoliczności z art. 84 k.p.c. — **6 razy**,

13) sąd stwierdził swoją niewłaściwość (w tym: w związku z rozszerzeniem powództwa) lub rozpoznanie w trybie niewłaściwym — **5 razy**,

14) usprawiedliwiona nieobecność biegłego — **4 razy**,

15) usprawiedliwiona nieobecność świadka — **4 razy**,

16) postępowanie zażaleniowe — **3 razy**,

17) na rozprawie sąd ustanowił dla strony pełnomocnika z urzędu — **2 razy**,

18) na rozprawie okazało się, że adres pozwanego był nieprawidłowy i wezwanie wróciło z adnotacją: „adresat wyprowadził się” lub „adresat nieznan”. Sąd zobowiązał powoda do ustalenia adresu pozwanego pod rygorem zawieszenia postępowania — **2 razy**,

19) sąd zwrócił uwagę stronie na zasadność ustanowienia pełnomocnika procesowego bądź też strona wniosła o ustanowienie dla niej pełnomocnika procesowego — **2 razy**,

20) informacja, iż podłożono bombę w sądzie — **raz**,

21) sąd odroczył do czasu uprawomocnienia się wyroku wstępnego — **raz**,

22) powstała konieczność ustalenia, czy pozwany żyje, bowiem wezwanie wróciło z adnotacją „adresat nie żyje” — **raz**,

23) pozwany zakwestionował doręczenie mu pozwu. Sąd zarządził doręczenie i na wniosek pozwanego wyznaczył mu termin na ustosunkowanie się — **raz**.

Sąd odroczył rozprawę bez terminu 386 razy. Odroczenie rozprawy z jednoczesnym wyznaczeniem kolejnego jej terminu powinno mieć

miejsce w sytuacji, gdy sąd zaplanował czas na wykonanie czynności niezbędnych do przygotowania kolejnej rozprawy i czynności, które na tej rozprawie będą dokonywane. W przeciwnym wypadku odroczenie rozprawy następuje bez terminu. Praktyka sądów jest jednak w tym zakresie różna.

W sprawie nr 160 odbyło się 27 rozpraw, z których jedną sąd wyznaczył po upływie 7 miesięcy, jedną po upływie 8 miesięcy, cztery po upływie 2 miesięcy, a pozostałe regularnie wyznaczał co miesiąc. Pięć razy rozprawa była zamykana i czterokrotnie otworzona ponownie. W sprawie przesłuchany został jeden świadek.

W sprawie nr 170 odbyło się 17 rozpraw, wyznaczanych średnio co 1–2 miesiące w okresie od października 1999 r. do maja 2001 r. W sprawie przesłuchano jednego świadka i strony.

W sprawie nr 191 przesłuchanie jednego świadka i stron oraz dopuszczenie dowodu z opinii jednego biegłego wymagało wyznaczenia 20 rozpraw.

Podobnie w sprawie nr 192 sąd wyznaczył 16 rozpraw celem przeprowadzenia dowodów z zeznań jednego świadka, opinii jednego biegłego, przesłuchania stron i dokonania oględzin.

Sądy nie zawsze korzystają z możliwości **odwołania (zniesienia) terminu rozprawy**, co do której, przed jej odbyciem, okazało się, że ulegnie odroczeniu.

Takie odwołanie byłoby uzasadnione w sprawie nr 147. Sąd przesłał stronom złożoną 24 stycznia 2001 r. opinię biegłego i zobowiązał je do ustosunkowania się. Zanim strony się wypowiedziały, sąd wyznaczył termin rozprawy na 12 marca 2001 r. Tymczasem pozwany w ogóle nie zajął stanowiska, a powód wniósł o przedłużenie terminu na ustosunkowanie się do opinii. Na rozprawie obie strony wniosły o wezwanie biegłego celem uzupełniającego ustnego przesłuchania i rozprawę odroczone.

Zdarzają się **nieprawidłowości proceduralne**. W sprawie nr 126 na sześć rozpraw wezwania/zawiadomienia były doręczone nieprawidłowo. Sąd, nie znając prawidłowego adresu pozwanych, wyznaczał termin kolejnej rozprawy, zobowiązując powoda do wskazania tegoż adresu bez rygору zawieszenia postępowania. Wobec tego, gdy powód adresu nie podał, sąd zmuszony był ponownie rozprawy odraczać.

W sprawie nr 104 sąd wezwał stronę powodową do uzupełnienia braków formalnych pozwu na pierwszej rozprawie. Pozew był podpisany przez jednego członka zarządu, a w spółce obowiązywała reprezentacja łączna dwuosobowa.

Należy zauważyć, że absolutnie „martwa” pozostaje norma art. 162 k.p.c. pozwalająca stronie żądać zaprotokołowania błędu proceduralnego sądu, pod rygorem utraty prawa powoływania się na błąd w toku dalszego postępowania.

Profesjonalne zastępstwo procesowe z istoty rzeczy powinno przyczynić się do sprawniejszego przebiegu postępowania. W zbadanych sprawach powód reprezentowany był przez adwokata albo radcę prawnego (w tym z urzędu) w 148 sprawach (72,6%). Natomiast pozwanego profesjonalny pełnomocnik zastąpił w 107 sprawach (52,5%). W 91 przypadkach (44,6%) obie strony były zastąpione, a w 39 sprawach (19,1%) żadna ze stron nie była reprezentowana przez adwokata/radcę prawnego.

Nie zawsze pomoc prawnika przyczynia się do sprawnego przebiegu postępowania.

W sprawie nr 155 roszczenie wywodzone było z umowy ubezpieczenia. Pozwany zakład ubezpieczeń był reprezentowany przez radcę prawnego. 15 czerwca 1999 r. pozwany odebrał pozew i miał 14 dni na złożenie odpowiedzi na pozew oraz złożenie akt szkodowych. 23 września 1999 r. sąd ponownie wezwał pozwanego, wyznaczając mu 7-dniowy termin i ponownie — 15 listopada 1999 r. z terminem 3-dniowym. Odpowiedź na pozew nadeszła 23 listopada 1999 r., ale bez akt szkodowych, a pełnomocnik nie załączył pełnomocnictwa. Sąd ponaglił pozwanego trzykrotnie: 25 listopada 1999 r., 3 stycznia 2000 r. i 10 maja 2000 r. To ostatnie ponaglenie zawierało rygor pominięcia. Akta szkodowe wpłynęły 25 maja 2000 r., zaś 5 czerwca 2000 r. sąd wezwał pełnomocnika do przedstawienia pełnomocnictwa.

W sprawie nr 159 adwokat otrzymał opinię biegłego 29 listopada 2000 r. Dopiero na rozprawie w dniu 13 lutego 2001 r. oświadczył, iż wnosi o wyznaczenie 7-dniowego terminu na sporządzenie listy pytań do biegłego.

W sprawie nr 186 na rozprawie w dniu 18 maja 1999 r. strona powodowa reprezentowana przez adwokata wniosła o 7-dniowy termin na ustosunkowanie się do odpowiedzi na pozew. W terminie pisma nie złożyła. Sąd wyznaczył rozprawę na 13 lipca 1999 r., o odroczenie której wniósł powód w piśmie procesowym z 8 lipca 1999 r. W dniu kolejnej wyznaczonej rozprawy (7 września 1999 r.) powód złożył pismo, w którym powództwo rozszerzył i wniósł o zniesienie terminu rozprawy wobec oczekiwania na wezwanie sądu do uiszczenia wpisu uzupełniającego. Na następnej rozprawie powód osobiście usprawiedliwił nieobecność peł-

nomocnika kolizją terminów rozpraw, wnosząc o odroczenie rozprawy. Chciał, aby świadkowie byli przesłuchiwani w obecności jego adwokata.

W sprawie nr 149 powód reprezentowany przez adwokata na pierwszej rozprawie zobowiązany został w terminie 7 dni do złożenia wniosków dowodowych. Sąd dwukrotnie ponaglił stronę powodową. Pismo zostało złożone po upływie ponad 3 miesięcy. Na drugiej rozprawie sąd zobowiązał pełnomocnika powoda, pod rygorem art. 207 § 3 k.p.c., do sprecyzowania żądań pozwu w terminie 14 dni. Pełnomocnik złożył pismo, ograniczając roszczenie, ale nie cofnął go w pozostałym zakresie i nie złożył pisma z odpisami dla strony pozwanej. Mimo wezwania sądu pisma nie uzupełnił. Na kolejnej rozprawie nie stawił się.

Częstą przyczyną odraczania rozpraw jest zgłaszanie przez strony dowodów „na raty”, w kolejnych pismach procesowych i na kolejnych rozprawach.

Pewne instytucje procesowe z natury rzeczy spowalniają proces. Należą do nich na przykład **powództwo wzajemne** oraz **połączenie spraw do wspólnego rozpoznania**. W zbadanych sprawach 9 razy (4,4%) pozwany wytoczył powództwo wzajemne, a 5 razy (2,5%) sąd połączył sprawy do wspólnego rozpoznania. W przypadku wytoczenia powództwa wzajemnego sąd dodatkowo podejmował następujące czynności: przekazał sprawę sądowi właściwemu, wezwał do ustalenia wartości przedmiotu sporu, uiszczenia wpisu, wezwał świadków. Badanie wykazało, iż instytucje powództwa wzajemnego oraz połączenia spraw do wspólnego rozpoznania nie odgrywają w procesie cywilnym przed sądem rejonowym dużego znaczenia. Nawet jeśli nie są bez znaczenia dla wydłużenia postępowania ze swej istoty, nie można mówić o nich jako o zasadniczo przewlekających proces. Brak jest argumentów za ich zmianą lub usunięciem z przepisów o postępowaniu w sprawach cywilnych.

Bywa, iż przyczyną odroczeń są **błędy w doręczeniach**. Powyższe dotyczyło 3,8% rozpraw. Niekiedy pracownicy administracyjni opóźniają się z wykonywaniem zarządzeń sądu. W sprawie nr 1 wezwano powoda do uiszczenia wpisu po upływie niemal trzech miesięcy od daty zarządzenia sądu.

3.3.5. Dowody

W zbadanych sprawach przeprowadzonych zostało 747 dowodów. Wyjątkowo przeprowadzonych zostało 10–13 dowodów, średnio: 5–6 dowodów. Tabela 23 przedstawia statystykę przeprowadzonych dowodów.

Tabela 23. Przeprowadzone dowody

Rodzaj dowodu	Liczba przeprowadzonych dowodów	Liczba dowodów (%)
Dokument urzędowy	102	13,7
Dokument prywatny	123	16,5
Zeznania świadka	200	26,8
Opinia biegłego	128	17,1
Oględziny	18	2,4
Przesłuchanie powoda	98	13,1
Przesłuchanie pozwanego	78	10,4
Razem	747	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Były takie sprawy, w których mimo odbycia się kilku rozpraw nie przeprowadzono żadnego dowodu poza dowodem z dokumentu. W sprawie nr 184 rozprawa odbyła się 7 razy i przeprowadzono wyłącznie dowód z dokumentów zgłoszonych w pozwie. Rozprawa pierwsza została odroczone, ponieważ strony wniosły o zawieszenie postępowania na podstawie art. 178 k.p.c. Następnie sąd trzykrotnie stwierdził nieprawidłowości w doręczeniu wezwań na rozprawę pozwanemu i rozprawę odroczył. Na kolejnej rozprawie za powoda nikt się nie stawił, a pozwani zapewnili, że zapłacą zaległy czynsz. Następną rozprawę, na której również nie przeprowadzono żadnych dowodów, sąd zamknął, na kolejnym posiedzeniu ją otworzył. Po upływie czterech miesięcy odbyła się kolejna rozprawa i sąd umorzył postępowanie. Jedynym usprawiedliwieniem dla przewlekania tego procesu mógł być jej przedmiot. Było to powództwo o opróżnienie lokalu wobec niepłacenia czynszu z tytułu najmu.

W sprawie nr 79 w pierwszej instancji sąd nie przeprowadził żadnego dowodu poza dowodem z dokumentu. Sprawa została w drugiej instancji uchylona do ponownego rozpoznania. Dopiero sąd rozpatrujący sprawę powtórnie w pierwszej instancji dopuścił dowody z opinii biegłego oraz z zeznań świadka.

W tabeli 24 przedstawiono informacje o wniosku dowodowym.

Warto zauważyć, że **blisko 30% dowodów sąd dopuścił z urzędu**, co w pewien sposób pozostaje w sprzeczności z modelem kontradyktoryjnego postępowania. Najczęściej był to dowód z przesłuchania stron,

Tabela 24. Wniosek dowodowy

Od kogo pochodził wniosek dowodowy	Liczba zgłoszonych wniosków dowodowych	Liczba wniosków dowodowych (%)
Powód	328	43,9
Pozwany	163	21,8
Z urzędu	219	29,3
Powód i pozwany	37	5,0
Razem	747	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 25. Zgłoszenie wniosku dowodowego

Kiedy zgłoszono wniosek dowodowy	Liczba zgłoszonych wniosków dowodowych	Liczba wniosków dowodowych (%)
Pozew	127	24,0
Apelacja	1	0,2
Odpowiedź na pozew	29	5,5
Odpowiedź na apelację	1	0,2
Rozprawa	208	39,4
Inne pismo procesowe	162	30,7
Razem	528	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

ale nierzadko również dowód z opinii biegłego i dokumentów. Tabela 25 pokazuje, kiedy zgłoszono wniosek dowodowy.

Zdecydowana **większość dowodów**, bo prawie 40%, **zgłaszana była na rozprawie** lub w dalszym piśmie procesowym (30%). Natomiast prawie w ogóle (zaledwie 5,5%) wniosków dowodowych pozwany nie zgłaszał w odpowiedzi na pozew. W pozwie zgłoszonych zostało 24% wniosków dowodowych. Można stwierdzić, że pozew i odpowiedź na pozew to wstępne pisma wszczynające spór. Dopiero po pierwszej rozprawie rozpoczyna się zgłaszanie przez strony wniosków dowodowych. Powyższa praktyka niewątpliwie spowalnia proces. Zgłaszanie wniosków dowodowych w toku dalszego postępowania po wymianie przez strony pierwszych pism procesowych powinno stanowić wyjątek. Obojętujące przepisy pozwalają jednak na przeciwną praktykę.

Należy zwrócić uwagę na nieprawidłowość polegającą na **niewydaniu postanowień dowodowych** o dopuszczeniu dowodu z dokumentu. Wydaje się, iż dowód z dokumentu powinien być formalnie dopuszczony.

Samo przeprowadzanie dowodu z dokumentu poprzez odczytanie jest natomiast uzasadnione ekonomią procesową.

Mając powyższe na uwadze, należy przyjąć za usprawiedliwioną praktykę sądów polegającą na poprzestaniu na dopuszczaniu dowodu z dokumentu na ostatniej rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku poprzez wydanie wyłącznie postanowień dowodowych bez odczytywania dokumentów.

3.3.6. Biegli

Opinia biegłego stanowiła dowód w zbadanych sprawach 128 razy, w tym: raz przeprowadzono ją w 55 sprawach; dwie opinie zostały wydane w 17 sprawach; trzy opinie stanowiły dowód w 7 sprawach; cztery opinie — w 3 sprawach; sześć opinii — w 1 sprawie.

W 95 przypadkach sąd wyznaczył biegłemu termin sporządzenia opinii, co stanowiło 74,2% wszystkich opinii, jednakże tylko 43 biegłych złożyło opinie w terminie (33,6%), a 16 — w wyniku ponaglenia (12,5%).

Czas sporządzania opinii pokazuje tabela 26.

Tabela 26. Czas sporządzania opinii przez biegłego

Czas	Liczba opinii	Liczba opinii (%)
Do miesiąca	53	41,4
Od 1 do 3 miesięcy	37	28,9
Od 3 do 6 miesięcy	14	10,9
Od 6 miesięcy do roku	9	7,0
Od 1 do 1,5 roku	2	1,6
Trudno powiedzieć	13	10,2
Razem	128	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

W zasadzie sporządzanie opinii trwało do trzech miesięcy. Zdarzały się jednak wyjątki.

W sprawie nr 173 biegły miał wyznaczony 21-dniowy termin. Opinię złożył po ponad sześciu miesiącach.

W sprawie nr 183 przeprowadzanie dowodu z opinii biegłego zajęło blisko 2 lata. Rozprawę w dniu 11 lutego 2000 r. sąd odroczył, zobowiązując stronę do uiszczenia zaliczki na wydatki. Zaliczka wpłynęła 29 lutego 2000 r. Na posiedzeniu niejawnym w dniu 25 sierpnia 2000 r. sąd dopuścił dowód z opinii biegłego. Sąd dwukrotnie ponaglał biegłego (6 grudnia 2000 r. i 20 marca 2001 r.). Biegły złożył opinię 1 października 2001 r. Sąd rozprawę wyznaczył na 20 marca 2002 r.

W sprawie nr 101 sąd na rozprawie w dniu 28 maja 2000 r. dopuścił dowód z opinii biegłego. Biegły nie podjął akt, informując sąd o miesięcznym urlopie wypoczynkowym. Sąd ponownie wezwał biegłego zarządzeniem z 31 sierpnia 2000 r., wyznaczając mu 14-dniowy termin na sporządzenie opinii. 27 września 2000 r. biegły zwrócił się o przedłużenie terminu, usprawiedliwiając opóźnienie pobyt w sanatorium i innymi trudnościami. Opinię przedstawił 16 listopada 2000 r. Ostatecznie od dnia dopuszczenia dowodu do dnia złożenia opinii upłynęło prawie 6 miesięcy. Dodatkowo, rozprawa została wyznaczona dopiero po upływie kolejnych 5 miesięcy.

4. POSTĘPOWANIE MIĘDZYINSTANCYJNE

Przyjęto, iż czas między złożeniem wniosku przez jedną ze stron procesu o sporządzenie uzasadnienia i doręczenie wyroku wraz z uzasadnieniem do momentu wysłania akt do sądu drugiej instancji to tzw. postępowanie międzyinstancyjne. Podczas badania zwrócono uwagę na dwa przedziały czasowe:

1) okres między datą wydania wyroku i doręczenia go wraz z uzasadnieniem stronie, która w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia wyroku tego zażądała, oraz

2) okres między datą złożenia apelacji a datą wysłania akt do sądu drugiej instancji.

Pierwszy z powyższych zobrazowano w tabeli 27.

W okresie rozpatrywania spraw będących przedmiotem badania obowiązywał instrukcyjny art. 329 k.p.c., wskazujący sądowi tygodniowy termin sporządzenia uzasadnienia od dnia złożenia wniosku o jego sporządzenie, a gdy nie zgłoszono wniosku — od dnia zaskarżenia wyroku. Od lutego 2005 r. przepis ten uległ zmianie w ten sposób, że wydłużony został termin sporządzenia uzasadnienia do dwóch tygodni, a w sprawach zawitych, w razie niemożności sporządzenia uzasadnienia w tym terminie, prezes sądu może przedłużyć termin na czas oznaczony

Tabela 27. Czas między dniem ogłoszenia wyroku a dniem jego doręczenia stronie

Czas*	Liczba spraw, w których złożono apelacje**	Liczba spraw, w których nie złożono apelacji	Liczba spraw, w których złożono zażalenie	Razem liczba spraw z kolumn 2–4	Udział spraw razem z kolumn 2–4 (%)
1	2	3	4	5	6
Do miesiąca	36 + 4***	16	1	57	51,4
Od 1 do 2 miesięcy	22	17 + 1***	0	40	36,0
Powyżej 2 miesięcy	8	6	0	14	12,6
Razem	70	40	1	111	100,0

* Do obliczenia przyjęto: datę doręczenia powodowi, jeśli tylko powód żądał doręczenia; datę doręczenia pozwanemu, jeśli tylko pozwany żądał doręczenia; wcześniejszą datę doręczenia jednej ze stron, jeśli obie strony żądały doręczenia.

** W dwóch sprawach, w których została złożona apelacja, apelujący nie składał wniosku o doręczenie wyroku.

*** Liczba orzeczeń, które zapadły w wyniku ponownego rozpoznania sprawy i zostały zaskarżone apelacją.

Źródło: Opracowanie własne.

nie dłuższy niż 30 dni. Wydaje się, iż pierwotny termin instrukcyjny, po nowelizacji, nabral znaczenia terminu wiążącego sąd.

Analizując wyniki badania zobrazowane w tabeli 27, należy stwierdzić, że w 51,4% spraw termin instrukcyjny był przez sądy respektowany. Przy zmiennych, które przyjęto do badania (data ogłoszenia orzeczenia i data doręczenia orzeczenia), założywszy tygodniowy termin na żądanie sporządzenia uzasadnienia, tygodniowy termin sporządzenia uzasadnienia i dwutygodniowy termin doręczenia przez pocztę (maksymalnie dwukrotnie awizowany list i odebrany w ostatnim dniu), ustalono, że doręczenie orzeczenia w terminie miesięcznym od jego ogłoszenia świadczy o zachowaniu przez sąd tygodniowego terminu sporządzenia uzasadnienia. W 36,0% spraw termin został nieznacznie przekroczony. Natomiast z pewnością termin ten został przekroczony w 12,6% spraw i wynosił 2–5 miesięcy. Z akt nie wynikała przyczyna opóźnienia w doręczeniu orzeczenia (długotrwałe sporządzanie uzasadnienia czy oczekiwanie na wysłanie orzeczenia), jedynie w jednej sprawie prawdopodobnie na opóźnienie miało wpływ oczekiwanie na aktualny adres powoda (z tego powodu doszło nawet do zawieszenia postępowania).

Mając na uwadze wyniki badania, wydaje się, że nowelizacja art. 329 k.p.c. poszła we właściwym kierunku, uściślając terminy sporządzenia uzasadnienia.

Okres między datą złożenia apelacji a datą wysłania akt do sądu ją rozpoznającego został przedstawiony w tabeli 28.

Tabela 28. Okres między datą złożenia apelacji a datą wysłania akt do sądu drugiej instancji

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	36 + 3*	54,2
Od 1 do 2 miesięcy	17	23,6
Od 2 do 3 miesięcy	7	9,7
Od 3 miesięcy do 4 miesięcy	3	4,2
Od 4 do 6 miesięcy	3 + 1*	5,6
Od 6 miesięcy do roku	2	2,7
Razem	68 + 4 = 72	100,0

* Sprawy przekazane do sądu drugiej instancji po wpływie apelacji na wyrok sądu pierwszej instancji zapadły w wyniku ponownego rozpoznania.

Źródło: Opracowanie własne.

W dwóch sprawach zwraca uwagę długi okres między datą złożenia apelacji a datą jej wysłania sądowi drugiej instancji, sięgający blisko roku. Sytuacja taka miała miejsce w sprawie nr 130, w której postępowanie międzyinstancyjne trwało od 14 lipca 2000 r. do 23 lipca 2001 r. Długi okres związany był z odrzuceniem apelacji i postępowaniem zażaleniowym, w wyniku którego sąd okręgowy uchylił postanowienie sądu rejonowego odrzucające apelację. W sprawie nr 118 postępowanie międzyinstancyjne trwało od 17 marca 2003 r. do 7 listopada 2003 r. i rozpatrywany był wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych postępowania apelacyjnego. W czterech sprawach, w których czas między wpływem apelacji i jej przekazaniem do sądu drugiej instancji wnosił blisko 6 miesięcy, trudno znaleźć usprawiedliwienie, tylko w sprawie nr 156 powodem opóźnienia było postępowanie o sprostowanie wyroku. W trzech kolejnych sprawach sąd przekazał sprawę sądowi wyższego rzędu dopiero po czterech miesiącach, podczas gdy jedyną czynnością uzupełniającą było wezwanie w trybie art. 16–22 ustawy o kosztach sądowych do uiszczenia wpisu sądowego albo w trybie art. 130 k.p.c. wezwanie do określenia wartości

przedmiotu zaskarżenia. Jednakże można stwierdzić, iż co do zasady akta przekazywane są bez zbędnej zwłoki, bowiem odsetek spraw przekazanych bez wyraźnego uzasadnienia po upływie trzech miesięcy od dnia wpływu apelacji wyniósł 12,5%.

5. POSTĘPOWANIE APELACYJNE

Postępowanie apelacyjne w zasadzie nie nosiło znamion przewlekłego. Zazwyczaj wyznaczana była jedna rozprawa, po której zapadał wyrok. Zaledwie 11,8% spraw zaskarżonych przekazanych zostało do ponownego rozpoznania, co oznacza, iż sądy w drugiej instancji orzekają co do zasady reformatoryjnie, a wyrok kasacyjny zapada w ostateczności.

Na 204 zbadane sprawy złożone zostały 78 apelacje + 4 apelacje do wyroku sądu pierwszej instancji zapadłego w wyniku ponownego rozpoznania, z czego 10 zostało odrzuconych jeszcze przez sąd pierwszej instancji. W wyniku postępowania apelacyjnego zapadło 8 wyroków uchylających wyrok pierwszoinstancyjny i przekazujących sprawę do ponownego rozpoznania + 1 wyrok uchylający wyrok pierwszej instancji zapadły w wyniku ponownego rozpoznania i przekazujący znowu sprawę do ponownego rozpoznania; 5 razy sąd zmienił w całości wyrok

Tabela 29. Czas trwania postępowania apelacyjnego

Czas	Liczba spraw	Udział spraw (%)
Do miesiąca	27 + 4*	43,1
Od 1 do 2 miesięcy	17	23,6
Od 2 do 3 miesięcy	6	8,3
Od 3 do 4 miesięcy	4	5,6
Od 4 do 5 miesięcy	3	4,1
Od 5 do 6 miesięcy	5	6,9
Od 6 do 7 miesięcy	1	1,4
Od 7 do 8 miesięcy	4	5,6
Od 8 do 9 miesięcy	1	1,4
Razem	68 + 4 = 72	100,0

* Postępowania w sprawach apelacji wniesionych od wyroków wydanych po ponownym rozpoznaniu sprawy.

Źródło: Opracowanie własne.

pierwszej instancji; 9 razy sąd zmienił w części wyrok pierwszej instancji + raz sąd zmienił w części wyrok pierwszej instancji zapadły w wyniku ponownego rozpoznania; 46 apelacji zostało oddalonych + 2 oddalone apelacje od wyroków zapadłych w wyniku ponownego rozpoznania. Blisko 90% postępowań apelacyjnych trwało krócej niż pół roku. Tabela 29 przedstawia czas trwania postępowania apelacyjnego (od dnia wpływu sprawy do sądu drugiej instancji do dnia wyrokowania).

Zwraca uwagę jedynie niewielki odsetek spraw, w których postępowanie apelacyjne trwało ponad 6 miesięcy — 8,4% (6 na 72 apelacje). W jednej ze spraw przyczyną, z powodu której postępowanie trwało około 8 miesięcy, było prowadzenie postępowania dowodowego. Podkreślenia wymaga, że czas oczekiwania na rozprawę w postępowaniu apelacyjnym w sądach jest różny i wynosi od 1 do 6 miesięcy.

6. POSTĘPOWANIE PO PRZEKAZANIU SPRAWY DO PONOWNEGO ROZPOZNANIA

Wśród zbadanych spraw znalazło się 8, które były przedmiotem ponownego rozpoznania w pierwszej instancji, następnie trzykrotnie wyrok pierwszej instancji ponownie zaskarżono. Ponadto jedna sprawa trafiła po raz trzeci do pierwszej instancji, od której wyroku znów wniesiono apelację.

Ogółem w zbadanych sprawach przekazanych do ponownego rozpoznania odbyły się 34 rozprawy, w tym na 17 przeprowadzone zostały dowody. W sumie przeprowadzono 26 dowodów: 2 razy przesłuchano powoda i pozwanego, 11 razy — świadka, biegły wydał opinię trzykrotnie i dopuszczono dowód z ośmiu dokumentów. Z urzędu sąd dopuścił 12 dowodów, powód i pozwany zgłosili po 7 wniosków dowodowych.

Postępowanie trwało w pierwszej instancji średnio 6,5 miesiąca, w drugiej zaś — miesiąc.

III. WNIOSKI KOŃCOWE

1. Przedmiotem badania były sprawy, w których postępowanie sądowe trwało bardzo długo, albowiem obejmowało okres od roku do 5 lat. Poszukując przyczyn tak długiego okresu postępowania, trzeba wstępnie zauważyć, iż przeciąganie się postępowania sądowego może wystąpić

wtedy, gdy sprawa dotyczy skomplikowanej sytuacji materialnoprawnej, z jednoczesnym wystąpieniem złożonego stanu faktycznego, albo gdy nastąpi złożona sytuacja procesowa w postaci, na przykład, wielości osób występujących w charakterze stron, wielości zgłoszonych roszczeń w jednej sprawie, względnie mają miejsce czynności stron z natury rzeczy wpływające na bieg postępowania, w rodzaju zmian przedmiotowych lub podmiotowych powództwa. Wskazane wyżej okoliczności można określić jako okoliczności obiektywne, które mogą mieć istotny wpływ na przeciąganie się postępowania sądowego. Do okoliczności obiektywnych trzeba także zaliczyć treść uregulowań procesowych, które niejako wymuszają przeciąganie się postępowania sądowego w sprawach cywilnych.

Analiza badanych spraw wykazała, iż nie były to sprawy wynikające ze skomplikowanej sytuacji materialnoprawnej i faktycznej. W zdecydowanej większości były to sprawy, w których zgłoszono jedno roszczenie, śladowo wystąpiły przypadki współuczestnictwa. Wylączając kwestię treści przepisów procesowych, zasadny jest wniosek, iż przyczyny o charakterze obiektywnym nie skutkowały powstaniem przewlekłości postępowania w badanych sprawach.

2. Kodeks postępowania cywilnego stawia wiele szczegółowych wymagań formalnych, których spełnienie przez stronę daje podstawę do merytorycznego rozpoznania sprawy na posiedzeniu sądowym.

Spełnienie tych wymagań zależy od czynności strony i szybkości działania sądu w tym względzie. Mało sprawne działanie sądu może prowadzić do wielomiesięcznych opóźnień już na wstępie postępowania.

Wyniki badań wskazują na sprawne działanie sądu w celu usunięcia wszelkich przeszkód przed wyznaczeniem pierwszej rozprawy. W zdecydowanej większości spraw sąd podejmował czynności bezpośrednio po wpłynięciu pozwu (tabela 7), a ogólny czas trwania postępowania poprzedzającego pierwszą rozprawę należy uznać za satysfakcjonujący (tabela 6). Postępowania te nie są więc źródłem przewlekłości postępowania.

3. Zawieszenie postępowania jest instytucją, która w sposób znaczący miała wpływ na powstanie przewlekłości postępowania. Na 204 zbadane sprawy aż w 84 sprawach miało miejsce zawieszenie postępowania, trwające od kilku miesięcy do 3 lat. W większości tych spraw wystąpiły sytuacje, które zmuszały sąd do zawieszenia postępowania (art. 174 § 1 pkt 1, art. 177 § 1 pkt 1, 3, 4, 5, 6 k.p.c.), jednakże miały miejsce także

długotrwałe przypadki zawieszenia postępowania na zgodny wniosek stron (24 sprawy). Przy aktualnym unormowaniu procesowym przewlekłością postępowania, spowodowaną jego zawieszeniem, nie można obciążać sądu. Trzeba wszakże widzieć potrzebę wprowadzenia rozwiązań mających na celu ograniczenie okresów zawieszenia, których wpływ byłby podstawą do umorzenia postępowania.

4. Najbardziej istotnym instrumentem procesowym, wpływającym pozytywnie na sprawność postępowania cywilnego, jest koncentracja dowodów. Kodeks postępowania cywilnego daje daleko idącą możliwość osiągnięcia takiej koncentracji przez wykorzystanie uprawnień sądu, wynikających z art. 207 § 3 i art. 208.

Wedle art. 207 § 3 k.p.c. przewodniczący może zobowiązać pełnomocnika strony do złożenia w wyznaczonym terminie pisma przygotowawczego, w którym zostaną przedstawione wszystkie twierdzenia, zarzuty i dowody — pod rygorem utraty prawa ich powoływania w toku dalszego postępowania. Artykuł 208 k.p.c. upoważnia natomiast przewodniczącego do wydania przed rozprawą zarządzenia zmierzającego do zgromadzenia wszelkich dokumentów i wezwania na rozprawę świadków, biegłych i stron w celu przeprowadzenia całości postępowania dowodowego na wyznaczonej rozprawie. Wykorzystanie tych instrumentów procesowych daje możliwość zakończenia sprawy bez żadnej przewlekłości.

W badanych sprawach cytowane przepisy praktycznie nie były wykorzystywane. Zaledwie w kilku sprawach sąd wydał odpowiednie zarządzenie, jednakże sam się do nich nie stosował, gdyż dopuszczał różne dowody wnioskowane na kolejnych rozprawach, wbrew zajętemu uprzednio stanowisku.

5. Brak koncentracji materiału dowodowego sprawiał, że w sprawach wyznaczano wiele rozpraw (tabela 21), przeprowadzane były kolejno pojedyncze dowody lub nie przeprowadzano żadnych czynności dowodowych, ograniczając się do odczytywania pism stron i zobowiązując stronę przeciwną do ustosunkowania się do stanowiska wyrażonego w piśmie. Nagminną praktyką stron, a zwłaszcza ich pełnomocników, było zgłaszanie wniosków dowodowych częściowych na kolejnych rozprawach. Rozprawy wyznaczane były stosunkowo często, większość w terminie 1–2 miesiące, jeśli jednak w sprawach odbywało się kilka lub kilkanaście rozpraw, to w efekcie sprawy ciągnęły latami (tabela 22). W badanych sprawach odbyło się łącznie 1325 rozpraw, jednakże tylko na 565 rozprawach przeprowadzone zostały czynności dowodowe. Na zdecydowanej

większości rozpraw nie przeprowadzono żadnych dowodów, były to więc w gruncie rzeczy rozprawy zbędne, przeciągające bezpodstawnie postępowanie w sprawie.

6. Wbrew obiegowym opiniom okazuje się, że dowód z opinii biegłego nie był czynnikiem powodującym przewlekłość postępowania.

W badanych sprawach sądy przeprowadziły 128 takich dowodów i w zdecydowanej większości opinie te wykonane zostały w terminie do dwóch miesięcy (tabela 26). Zważywszy na kilkuletnie okresy postępowania w sprawach, nie są to okresy znaczące dla biegu postępowania w sprawach.

7. Postępowania odwoławcze wywołane złożeniem apelacji przebiegają sprawnie, zarówno w fazie postępowania międzyinstancyjnego, jak i w trakcie postępowania apelacyjnego. Odsetek spraw, w których uchylono zaskarżony wyrok i przekazano sprawę do ponownego rozpoznania, wynoszący około 10% rozpoznanych spraw, nie może być uznany za nadmiernie wysoki.